

२०५४ साल आषाढ २६ गते
विहिबार संसदको बाह्रौं अधिवेशनमा
अर्थ मन्त्री रवीन्द्र नाथ शर्माले
दिनु भएको बजेट वक्तव्य

आर्थिक वर्ष २०५४/५५

श्री ५ को सरकार
अर्थ मन्त्रालय
काठमाडौं

सम्माननीय सभामुख महोदय,

- १ राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी, नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (एमाले) तथा नेपाल सद्भावना पार्टी सम्मिलित संयुक्त सरकारको अर्थ मन्त्रीको हैसियतले यस सम्मानित संसदमा नवौं योजनाको पहिलो आर्थिक वर्ष २०५४।५५ को आय व्ययको अनुमान प्रस्तुत गर्न पाउंदा मलाई हर्ष एवं गौरवको अनुभूति भएको छ। आय व्ययको अनुमान प्रस्तुत गर्नु अघि सर्वप्रथम म यस अवसरमा प्रजातन्त्र प्राप्ति का क्रममा दिवंगत हुनु भएका सम्पूर्ण ज्ञात अज्ञात शहीदहरु प्रति हार्दिक श्रद्धाञ्जली अर्पण गर्दै राष्ट्र निर्माणको पुनीत कार्यमा संलग्न सम्पूर्ण नेपाली जनताप्रति अभिवादन गर्न चाहन्छु।
- २ यस सम्मानित सदन समक्ष मैले आर्थिक वर्ष २०५३।५४ को आर्थिक गतिविधि झल्काउने आर्थिक सर्वेक्षण पेश गरिसकेको छु। चालू आर्थिक वर्षका आर्थिक परिसूचकहरुको मूल्यांकन गर्दा समग्रमा मिश्रित उपलब्धि प्राप्त भएको देखिएको छ। कृषि एवं अन्य आर्थिक क्षेत्रहरुको उत्पादनमा आएको कमिबाट कूल गार्हस्थ उत्पादन विगत वर्षको भन्दा कम हुने अनुमान गरिएको छ। आर्थिक वृद्धिदर पनि दक्षिण एशियाली राष्ट्रहरुको औषत आर्थिक वृद्धिदरको तुलनामा र गत वर्ष आय व्ययको अनुमान पेश गर्दा प्रक्षेपण गरिएको आर्थिक वृद्धिदर भन्दा केही कम छ।
- ३ चालू आर्थिक वर्ष २०५३।५४ को राजस्व परिचालनको वृद्धिदर भण्डै २२.७ प्रतिशत राखिएको भएतापनि ११.९ प्रतिशतले मात्र बढ्ने अनुमान गरिएको छ। संशोधित अनुमान मध्ये २०५३ फागुन सम्ममा राजस्वको ५८ प्रतिशत संकलन भई बाँकी ४ महिनामा ४२ प्रतिशतले संकलन हुने अनुमान छ।
- ४ सरकारी क्षेत्रबाट गरिने विकास खर्चको समीक्षा गर्दा भने चालू आर्थिक वर्ष निराशाजनक रह्यो। आर्थिक वर्ष २०५२।५३ को वास्तविक खर्चको भण्डै ३० प्रतिशतले विकास खर्चको विनियोजन बढाईएको भएतापनि वास्तविक विकास खर्च ६ प्रतिशतभन्दा पनि कम दरमा बढ्ने अनुमान छ। विदेशी अनुदान र ऋणको रकम पनि क्रमशः ५.१ र १०.७ प्रतिशतले मात्र बढ्ने देखिन्छ।
- ५ गत आर्थिक वर्षको तुलनामा चालू आर्थिक वर्षमा धेरै जसो मौद्रिक योगाङ्कहरुको वृद्धिदरमा कमी आएको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०५२।५३ मा संकुचित र विस्तृत मुद्रा प्रदाय क्रमशः १०.६ प्रतिशत र १४.४ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा आर्थिक वर्ष २०५३।५४ मा क्रमशः ८.७ प्रतिशत र १२.० प्रतिशतले मात्र बढ्ने अनुमान छ। चालू आर्थिक वर्षको पूर्वार्धमा निजी क्षेत्रमा प्रवाहित हुने कर्जा अत्याधिक मात्रामा घटेको भएतापनि चैत्रदेखि स्थितिमा सुधार हुन थालेको छ।
- ६ आर्थिक वर्ष २०५२।५३ मा ८.१ प्रतिशत वृद्धि भएको राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्य सूची आर्थिक वर्ष २०५३।५४ मा ८.० प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ। गत आर्थिक वर्षको २०५२ चैत्र देखि २०५३ जेष्ठसम्मको अवधिमा राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्य सूचि ५.१ प्रतिशतले बढेकोमा यस आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा ०.३ प्रतिशतले मुल्य घटेको देखिएको छ।
- ७ यस आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तको तुलनामा जेष्ठ मसान्तमा विदेशी संचिती १ अर्ब ७२ करोडले वृद्धि भै ४६ अर्ब ३३ करोड पुगेको प्रारम्भिक अनुमान छ। यो विदेशी विनिमय संचितिमा आएको वृद्धि २०५३ आषाढदेखि फागुनसम्ममा भएको वृद्धि भन्दा भण्डै दोब्बर छ।
- ८ चालू आर्थिक वर्षमा देशको वाह्य क्षेत्र (External Sector) को प्रगति पनि मिश्रित देखिएको छ। गत आर्थिक वर्षको प्रथम नौ महिनामा कूल निर्यात ८.२ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा चालू आर्थिक वर्षको सोही अवधिसम्ममा यसको वृद्धि दर १६.३ प्रतिशत पुगेको छ। त्यस्तै गत आर्थिक वर्षको प्रथम नौ महिनामा २२.२ प्रतिशतले बढेको कूल आयात यस वर्ष २५.६ प्रतिशतले वृद्धि हुन गएको छ। समीक्षा अवधिमा व्यापार घाटा २९ प्रतिशतले बढेको देखिएको छ। व्यापार घाटाको वृद्धिबाट चालू खाता घाटामा वृद्धि भएता पनि विदेशी पूंजी तथा सहायताको आप्रवाहबाट यो वर्ष शोधनान्तर बचत हुन जाने अनुमान गरिएको छ। चालू आर्थिक वर्षको प्रथम ९ महिनामा करिव ६० करोडको शोधनान्तर बचत भएकोमा बाँकी ४ महिनामा १ अर्ब १६ करोड थप भै यो आर्थिक वर्षमा १ अर्ब ७५ करोडको शोधनान्तर बचत हुने प्रारम्भिक अनुमान छ। पछिल्लो ४ महिनामा प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी र विविध पूंजीमा उल्लेखनीय वृद्धि भएको कारणबाट शोधनान्तर बचतमा वृद्धि हुन जाने अनुमान गरिएको हो।
- ९ त्यस्तै वैदेशिक सहायताको प्रतिवद्धता तर्फ पनि उल्लेखनीय रूपमा वृद्धि भएको छ। चालू आर्थिक वर्ष २०५३।५४ मा विभिन्न मित्रराष्ट्र एवं दातृसंस्थाहरूसँग सम्झौता सम्पन्न भई वैदेशिक सहायताको प्रतिवद्धता रु.३९ अर्ब ६४ करोड पुगेको छ। पहिल्लो ४ महिनामा वैदेशिक सहायताको प्रतिवद्धता गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिको तुलनामा भण्डै ८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। वैदेशिक सहायताको प्रतिवद्धतामा वृद्धि हुनु मूलतः श्री ५ को सरकारले लिएको उदार आर्थिक नीति एवं सुधार कार्यक्रम प्रति अन्तर्राष्ट्रिय दातृ समूहको विश्वासको कारण हो भन्ने कुरामा दुईमत नहोला।

१०. देशको आर्थिक अवस्थाको प्रगति केही क्षेत्रहरूमा सकारात्मक देखिएता पनि हाम्रो अर्थतन्त्रले धेरै चुनौतीहरूको सामना गर्नु परिरहेको कुरा कसैबाट छिपेको छैन । राजस्व संकलनमा आएको कमी, ओभरड्राफ्टमा वृद्धि, विकास कार्यक्रम संचालनमा उत्पन्न शिथिलता, कृषि क्षेत्र तथा गैर कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदरमा कमी, उद्योग क्षेत्रमा देखिएको शिथिलता, वचत दरमा रहेको कमी तथा बढ्दो व्यापारघाटा आजका मुख्य आर्थिक समस्या हुन । हुन त चालु आर्थिक वर्षमा आर्थिक संरचनामा भएको परिवर्तनको कारणले गर्दा विदेशी मुद्रा संचिति तथा निकासीमा वृद्धि, मूल्य वृद्धिमा कमी, चालु खाता घाटा र शोधनान्तर स्थितिमा सुधारका संकेतहरू देखिएता पनि आगामी वर्षहरूमा यस्तै स्थिति रहिरहन्छ भन्ने निश्चित छैन । अतः आर्थिक वृद्धि दरलाई उच्च पार्न, आयवितरणको असमानता र गरिबीलाई घटाउन एवं सीमित स्रोत र साधनको प्रभावकारी परिचालन गर्न आर्थिक स्थायित्व कायम गर्ने दिशातर्फ नै बजेट उन्मुख हुनु पर्दछ भन्ने मेरो धारणा रहेको छ ।

सभामुख महोदय,

११. हाम्रो देशको गरिबीको स्थिति तथा जनताका विकासका चाहनाहरूलाई दृष्टिगत गर्दा देश विकासको कार्यमा एकातिर छोटो अवधिमा बढिभन्दा बढी लगानी गरी गरिबी हटाउनु पर्ने आवश्यकता छ भने अर्कोतिर यसका निमित्त साधनको न्यूनता ठूलो बाधकको रूपमा रहेको छ ।

१२. देशको राष्ट्रिय आयको मुख्य अंश नै कृषिबाट प्राप्त हुने तथा देशका भण्डै ९० प्रतिशत जनताको जीवनयापनको आधार ग्रामीण क्षेत्रको आर्थिक क्रियाकलापमा आधारित भएको तर यी क्रियाकलापका ठूलो भाग करको दायराभित्र नपरेको हुनाले राजस्व बढाउन कठिनाई भैरहेको छ । त्यसैगरी राजस्वको प्रमुख स्रोत रहिआएको आयात व्यापारको संरचनामा आउन लागेको परिवर्तनले यसबाट प्राप्त हुने राजस्वमा पनि नकारात्मक असर पर्न थालिसकेको छ । सरकारी संस्थानहरूको विग्रंदो स्थितिले गर्दा प्राप्त हुनु पर्ने लाभांश, कर, सांवा-व्याज आदि पनि समयमा प्राप्त हुन सकिरहेका छैनन् ।

१३. राजस्व वृद्धि नगरीकन बजेट घाटा मात्र बढाई सरकारी खर्च बढाउंदा क्षणिक फाईदा होला तर यसबाट अर्थतन्त्रमा प्रत्युत्पादक असर पर्छ भन्ने कुरा धेरै विकासशील देशहरूको अनुभवबाट प्रष्ट भै सकेको छ । विस्तारकारी बजेटले मुद्रास्फिती र आयात बढाउने, उत्पादकत्व घटाउने, मुद्राको अवमूल्यन हुने र लगानीमा प्रतिकूल असर पर्ने मात्र नभई गरीब जनतालाई सबभन्दा बढी आहत गर्ने हुनाले यस्तो बजेटबाट अन्ततोगत्वा आर्थिक वृद्धिदर घट्ने र गरीबी बढ्न जाने हुन्छ ।

१४. यस अवस्थामा आन्तरिक र वाह्य साधनको होसियारीपूर्वक परिचालन गरी प्राप्त सीमित साधनलाई उच्च प्रतिफल प्राप्त हुने र गरीब जनताको जनजीवनमा प्रत्यक्ष योगदान पुऱ्याउने परियोजनामा खर्च गर्ने, सरकारको उपभोग खर्चमा नियन्त्रण गर्ने तथा निजी क्षेत्रले आफ्नो सीप, साधन र स्रोतलाई बढिभन्दा बढी परिचालन गराउन सक्ने वातावरणको श्रृजना गर्ने उद्देश्यले यो बजेटलाई यथासम्भव वास्तविकतामा आधारित गरी तर्जुमा गर्ने प्रयास गरेको छु । मूलतः संभाव्यता अध्ययनबाट लगानी योग्य नदेखिएका र वैदेशिक सहयोगमा संचालन गर्न प्रस्ताव गरिएका तर दातृ निकायको प्रतिबद्धता नभएका आयोजनाहरू, त्यस्तै अर्थतन्त्रले धान्न नसक्ने अनुदान तथा अनुत्पादक कार्यक्रमहरूलाई यस बजेटमा सकेसम्म समावेश नगर्ने नीति अवलम्बन गरेको छु । बजेटमा समावेश भएका तर सम्भाव्यता अध्ययन हुन बाँकी आयोजनाहरूमा विनियोजित रकमलाई ती आयोजनाहरूको विस्तृतरूपमा अध्ययन पूरा भएपछि मात्र निकास दिने व्यवस्था मिलाएको छु ।

सभामुख महोदय,

१५. आगामी आर्थिक वर्ष २०५४/५५ को आय व्ययको अनुमान तयार गर्दा माथि उल्लेखित अवधारणालाई मनन गरी वर्तमान संयुक्त सरकार गठन हुंदा जारी गरिएको वीस सूत्रीय लक्ष्य तथा नीति, श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट शाही संवोधन मार्फत बक्स भएको नीति तथा कार्यक्रम र नवौं योजनाको आधार पत्रमा उल्लेख भएका उद्देश्यहरूलाई मार्गदर्शनको रूपमा लिएको छु । त्यस्तै बजेट तर्जुमाका समयमा तथा माननीय सांसदहरूबाट बेला बेलामा व्यक्त भएका सुझावहरू, देशका अर्थविद्, वृद्धिजीवी एवं विभिन्न क्षेत्रका महानुभावहरू, विभिन्न दातृराष्ट्र एवं संघसंस्थाबाट प्राप्त सुझावहरू समेतलाई थप मार्गदर्शनको रूपमा लिई आगामी आर्थिक वर्षको बजेटका उद्देश्यहरू निम्न बमोजिम कायम गरेको छु :

- (क) उदारीकरण र बजारमुखी अर्थव्यवस्थालाई व्यापक र सुदृढ बनाउदै लगी उच्च आर्थिक विकासको व्यवधानहरूलाई हटाउने,
- (ख) आर्थिक विकासको प्रकृत्यालाई दिगो र दरिलो बनाउन समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व र आर्थिक अनुशासनमा जोड दिने,
- (ग) विपन्न एवं साधनविहीन जनताको जीवनस्तर अभिवृद्धि गर्न गरिबी निवारण सम्बन्धी एकिकृत एवं प्रभावकारी कार्यक्रमहरू सन्चालन गर्ने,

(घ) जनसहभागितामूलक विकास एवं ग्रामीण सशक्तिकरणको माध्यमबाट ग्रामीण क्षेत्रलाई विकासको केन्द्रविन्दुको रूपमा रूपान्तरण गर्ने ।

(क) उदारीकरण र बजारमुखी अर्थ व्यवस्थालाई व्यापक र सुदृढ बनाउदै लगी उच्च आर्थिक विकासको व्यवधानहरूलाई हटाउने :

१६. स्पष्ट प्राथमिकतामा आधारित आर्थिक रणनीति बिनाको साधन विनियोजनले विगतमा राष्ट्रिय उत्पादकत्व तथा आर्थिक वृद्धिदर खासै उच्च पार्न सकेन । तसर्थ सरकारले आगामी आर्थिक वर्षमा ग्रामीण क्षेत्रमा विकासको लहर उत्पन्न गर्न कृषि विकासमा जोड दिने छ । त्यस्तै, गैरकृषि क्षेत्रमा उच्च एवं दिगो वृद्धिदर हासिल गर्न हाल अपनाई आएको खुला एवं बजारमुखी अर्थ व्यवस्थालाई अझ प्रभावकारी एवं व्यापक बनाइनेछ ।
१७. कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर उच्च बनाई समग्र आर्थिक विकासलाई गति दिन कृषि क्षेत्रको व्यवसायिकरणमा जोड दिई दीर्घकालीन कृषि विकास योजना संचालन गरिनेछ । यस योजनाको सफल कार्यान्वयनबाट कृषि क्षेत्रमा हाल भैरहेको उत्पादन थप दुई प्रतिशत विन्दुले बढ्ने अपेक्षा गरिएको छ । कृषि क्षेत्रको यस्तो वृद्धिले गैर कृषि क्षेत्रको वृद्धिदरमा पनि सकारात्मक प्रभाव पारी आर्थिक वृद्धिदर उच्च पार्ने विश्वास मैले लिएको छु ।
१८. गैर कृषि क्षेत्र खास गरी उद्योग क्षेत्रको विकासको लागि उद्योगलाई लगाइने करको दर ३३ प्रतिशतबाट घटाई २० प्रतिशत गरिसकिएको छ । यसका अतिरिक्त स्वदेशी कच्चा पदार्थ प्रयोग गर्ने, दुर्गम वा अविकसित क्षेत्रमा स्थापित एवं बढी प्रत्यक्ष रोजगारी प्रदान गर्ने उद्योगहरूलाई आयकरमा थप छुट प्रदान गरिनेछ । साथै “एकद्वार प्रणाली” लाई बढी क्रियाशील र प्रभावकारी बनाइने छ ।
१९. कर प्रणालीलाई न्यायोचित पार्न, करको भार कम गरी उत्पादन र व्यवसायको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा वृद्धि गर्न तथा राजस्व संकलनमा स्वेच्छक सहभागिताको वृद्धि गर्न आगामी आर्थिक वर्षमा करका दरहरूलाई सरलीकरण गर्ने, करको संरचनालाई उपयुक्त बनाउने, करको दायरा फराकिलो पार्ने एवं कर प्रशासनलाई सुदृढिकरण गरिनेछ । यसबाट उद्योग तथा व्यवसाय क्षेत्रको प्रवर्द्धनका निमित्त प्रोत्साहन हुने विश्वास लिएको छु ।
२०. उद्योग क्षेत्रको विकासको लागि नीतिगत सुधार गर्दै, टेक्नोलोजी पार्कको पूर्वाधार विकास, औद्योगिक प्रदूषण नियन्त्रण र अत्यावश्यक व्यवसायिक एवं प्राविधिक सूचना प्रवाह गर्ने कार्यहरूलाई अरु प्रभावकारी बनाइने छ ।
२१. विदेशी पूंजी एवं लगानीलाई आकर्षण एवं प्रवर्द्धन गर्न विद्यमान प्रशासनिक व्यवधानलाई हटाउदै कर प्रणालीलाई सुधार गरी अझ बढी सरलीकरण गरिने छ । पर्यटन, जलश्रोत, संचार जस्ता राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रको प्रवर्द्धनका निमित्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू मार्फत् अन्तर्राष्ट्रिय बजारबाट पूंजी परिचालन गर्न आगामी आर्थिक वर्षमा आवश्यक व्यवस्था मिलाइनेछ । यी क्षेत्रहरूमा निजी क्षेत्रलाई अरु बढी सहभागी गराउन सुधारका थप उपायहरू अवलम्बन गरिनेछन् ।
२२. स्वदेशी व्यापारलाई प्रतिस्पर्धात्मक बनाउन विश्व व्यापार प्रणालीको ८० प्रतिशत भन्दा बढी हिस्सा ओगटेको विश्व व्यापार संगठनको सदस्यता लिने तर्फ पहल गरिसकिएको छ ।
२३. अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारलाई सुगम र गतिशील बनाई पारवहन खर्चमा कटौती गर्ने एवं ढुवानी व्यवस्थामा सरलीकरण गरी नेपालको वैदेशिक व्यापार अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले आगामी आर्थिक वर्षदेखि वीरगन्जमा भूपरिवहन मालवाहक केन्द्रको निर्माण शुरु गरिने छ । यस्ता केन्द्रहरू भैरहवा, विराटनगर लगायतका अन्य भंसार विन्दुहरूमा समेत क्रमशः निर्माण गर्दै लगिनेछ ।
२४. परम्परागत एवं नयां निर्यातयोग्य वस्तुहरूको गुणात्मक तथा परिमाणात्मक विकास गर्दै नयां बजारहरूको पहिचानको कार्य गरिनेछन् । साथै निर्यात प्रवर्द्धन समिति मार्फत दीर्घकालीन निर्यात नीति तर्जुमा, वस्तु विकास एवं बजार प्रवर्द्धन, निर्यात स्थायिकरण एवं विविधिकरण तथा गुणस्तर विकास विभिन्न कार्यक्रम संचालन गरिनेछन् ।
२५. निर्यात बढाउने क्रममा निर्यातयोग्य उद्योगको लागि चाहिने कच्चा पदार्थहरू बैंक ग्यारेन्टीबाट फिकाउन पाउने व्यवस्था हाल केही वस्तुहरूमा मात्र सीमित भएकोमा आगामी आर्थिक वर्षदेखि यसलाई विस्तृत बनाइनेछ ।
२६. तेल, चामल, पीठो जस्ता नेपालमा उत्पादित केही कृषिजन्य वस्तुको निकासीमा रहेको परिमाणात्मक बन्देजको कारणबाट यस्ता वस्तु उत्पादनकर्ता किसानहरूलाई आफ्नो उत्पादनको उचित मूल्य प्राप्त हुन नसकेकोले यस्ता वस्तुको निकासीमा लागीआएको परिमाणात्मक बन्देज हटाइएको छ । चोकर, पिना, ढुटो इत्यादिको निकासीमा लगाइएको भंसार घटाई थप सुविधा प्रदान गरिने छ । निकासीयोग्य कृषिजन्य वस्तुहरूको व्यवसायिक खेतीको विकास तथा प्रशोधन गर्न सहूलियत दरमा कृषि विकास बैंक मार्फत दिइने ऋण सुविधा आगामी आर्थिक वर्षमा वृद्धि

गरिने छ । यस सिलसिलामा साना सिंचाईको लागि आवश्यक डिजेल पम्पसेट लगायत अन्य कृषि उपकरणहरूको आयातमा सुविधा प्रदान गरिनेछ ।

२७. पर्यटन व्यवसायलाई प्रतिस्पर्धात्मक एवं गुणस्तरीय बनाई अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा नेपालको छविलाई पर्यटन गन्तव्य स्थलको रूपमा स्थापित गर्न राष्ट्रिय अभियानको रूपमा शुरु गरिएको नेपाल भ्रमण वर्ष १९९८ कार्यक्रम सफल पाउँ सन् १९९८ मा ५ लाख भन्दा बढी पर्यटकलाई नेपाल भित्र्याउने लक्ष राखिएको छ । यसका निम्ति विदेशस्थित नेपाली कूटनैतिक नियोगहरूको परिचालन, प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रम संचालन, आधारभूत सेवाहरूको विकास, आन्तरिक पर्यटन प्रवर्द्धन, पर्यटन क्षेत्रको सरसफाई, निजीक्षेत्रको सक्रियतामा हवाई सीट संख्यामा वृद्धि तथा चार्टर्ड सेवालाई सरलीकरण गर्ने जस्ता विविध कार्यक्रमहरू योजनाबद्धरूपमा संचालन गरिनेछन् । यी कार्यक्रमहरूबाट गुणस्तरीय पर्यटन प्रवर्द्धनमा अनुकूल र दीर्घकालीन असर पर्न गई रोजगारीका थप अवसरहरू श्रृजना हुने विश्वास लिएको छ ।
२८. त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको आधुनिकीकरण र क्षमता विस्तार गर्न आगामी आर्थिक वर्षदेखि राडारको सेवा उपलब्ध गराई टर्मिनल भवन लगायत अन्य सुविधाहरूको निर्माण एवं विस्तारको कार्य प्रारम्भ गरिनेछ । देशको पर्यटन प्रवर्द्धनका निम्ति लुम्बिनीमा दोश्रो अन्तर्राष्ट्रिय विमान स्थलको स्थापनाका लागि सम्भाव्यता अध्ययन शुरु गरिने छ ।
२९. चालु आर्थिक वर्षमा महाकाली नदीको एकिकृत विकास सम्बन्धी सन्धी संसदबाट पारित भई मित्रराष्ट्र भारतसंग यस सम्बन्धी कागजपत्र आदान प्रदान भइसकेकोले यसको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार गर्ने कार्य निकट भविष्यमा हुनेछ । त्यस्तै विदेशमा विद्युत निकासी गर्ने गरी ७५० मेगावाट क्षमताको पश्चिमसेती जलविद्युत आयोजना निजी क्षेत्रबाट सन्चालन गर्ने कुरालाई अगाडि बढाइएको छ ।
३०. संस्थानहरूको कार्यप्रकृति, एकाधिकारको स्थिति, नाफा नोक्सानको अवस्था, थप पूजी लगानीको आवश्यकता, प्रविधि परिवर्तन एवं निजी क्षेत्रको लगानीको संभावनाका साथै सामाजिक दायित्व वहन जस्ता मापदण्डका आधारमा निजीकरणको निम्ति योग्य देखिएका संस्थानहरूको निजीकरण गरिनेछ । निजीकरण कार्यक्रमको प्रतिफल बढीभन्दा बढी जनताले उपभोग गर्ने वातावरण श्रृजना गर्नका निम्ति आवश्यक प्रकृयागत एवं संस्थागत सुधार गरिनेछ । विगतमा निजीकरण गरिएका संस्थानहरूको कार्य प्रगतिको नियमित अनुगमन एवं मूल्यांकनको व्यवस्था मिलाइनेछ ।
३१. तत्काल निजीकरण गर्न सम्भव नदेखिएका एवं श्री ५ को सरकारकै स्वामित्वमा अझ केही वर्ष संचालन हुने सार्वजनिक संस्थानहरूमा देखिएको विसंगतिहरूलाई निरुत्साहित गर्दै लगिनेछ । यस सिलसिलामा यस्ता संस्थानहरूको व्यवस्थापन पक्षमा सुधार गरी व्यवसायिक रूपमा सक्षमतापूर्वक संचालन गर्ने एवं नियमितरूपमा कार्य प्रगतिको अनुगमन एवं मूल्यांकन गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
३२. अर्थतन्त्रलाई सही दिशातर्फ उन्मुख गराउन केन्द्रीय बैंक एक स्वायत्त संस्थाको रूपमा रहनु अपरिहार्य हुने हुँदा नेपाल राष्ट्र बैंकलाई मौद्रिक नीति तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा अझ बढी स्वायत्तता दिने तर्फ यस आर्थिक वर्षमा आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ ।
३३. धितोपत्र बजारको वर्तमान अवस्था सन्तोषजनक नदेखिएकोले विगतमा अवलम्बन गरिएका व्यवस्थाहरूको पुनर्मूल्यांकन गरी पूजीबजारको विकास सम्बन्धी अध्ययन तुरुन्त प्रारम्भ गरिनेछ । यसका अतिरिक्त यस क्षेत्रको पुनर्उत्थानका निम्ति संस्थागत लगानीकर्ताहरूको प्रवेश एवं सहभागितामा वृद्धि, संयुक्त क्षेत्रमा समेत युनिट ट्रस्ट, म्यूचुअल फण्ड जस्ता अप्रत्यक्ष लगानी संवाहकको प्रवेश गराउने तथा विदेशी लगानी कर्ताहरूका लागि स्टक एक्सचेन्ज खुल्ला गर्ने कार्यलाई अगाडि बढाउँदै लगिनेछ ।
३४. सरकारी स्वामित्वमा संचालित वाणिज्य बैंकहरूमा असूली हुन नसक्ने कर्जाको रकम धेरै हुन गएबाट यिनीहरूको कर्जा लगानी क्षमतामा ह्रास हुन गई उद्योग एवं व्यवसायिक क्षेत्रमा समेत नकारात्मक प्रभाव परेको छ । अतः बैंकहरूको कर्जा असूलीलाई प्रभावकारी बनाउन ऋण असूली सम्बन्धी विधेयक संसदमा चाँडै नै पेश गरिनेछ । साथै, सरकारी स्वामित्वमा संचालित वाणिज्य बैंकहरूको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा अभिवृद्धि गर्न व्यवस्थापनमा सुधार गर्दै स्वामित्वमा निजी क्षेत्रको अंशमा क्रमशः वृद्धि गरिदै लगिनेछ । त्यस्तै ग्रामीण विकास बैंक, कृषि विकास बैंक र नेपाल औद्योगिक विकास निगमको पूजीको आधारलाई फराकिलो पारिनेछ ।
३५. वाणिज्य बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूको कार्य क्षेत्र उपत्यका बाहिर विस्तार गर्न एवं निजी क्षेत्रको सहभागितामा विकास बैंक स्थापना गर्न प्राथमिकता एवं प्रोत्साहन दिइनेछ । ग्रामीण क्षेत्रमा रहेको बचत परिचालन गर्न र ग्रामीण क्षेत्रमा बैंकिङ सुविधा उपलब्ध गराउन वाणिज्य बैंकहरू तथा कृषि विकास बैंकलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । हुलाक बचत बैंकको कार्यक्षेत्रमा विस्तार गरी अझ प्रभावकारी बनाइने छ ।
३६. विपन्न वर्ग तथा न्यून आय भएका कृषक, उद्यमी तथा व्यवसायीहरूलाई वाणिज्य बैंक र विकास बैंकहरूबाट सोभै स-साना ऋण उपलब्ध गिराउंदा बैंकहरूको संचालन लागत बढ्न जाने हुन्छ । अतः कम खर्चमा कर्जा प्रवाह गर्न

सक्ने संगठित वा असंगठित क्षेत्रका स्थानीय वित्तीय मध्यस्थकर्ताहरूको पहिचान गरी त्यस्ता सक्षम मध्यस्थकर्तालाई वाणिज्य बैंक तथा विकास बैंकबाट थोक बैंकिङ्ग ऋण (Wholesale Banking Loan) उपलब्ध गराइने व्यवस्था आगामी आर्थिक वर्षदेखि शुरु गरिनेछ । यसका निमित्त आवश्यक कानूनी व्यवस्था गर्न सम्मानित संसद समक्ष चाँडै विधेयक प्रस्तुत गरिनेछ ।

३७. विभिन्न वित्तीय संस्थाहरूबाट बजारमा साख उपकरणहरू प्रयोगमा ल्याइएको सन्दर्भमा यी साख उपकरणहरूमा सर्वसाधारणद्वारा गरिने लगानी रकमलाई सुरक्षा प्रदान गर्ने उद्देश्यले सम्बन्धित वित्तीय संस्थाहरू तथा ती संस्थाहरूले निष्काशन गर्ने साख उपकरणहरूको मूल्यांकन (Credit Ration Rating) गर्न आवश्यक संस्थागत संरचना विकासको निमित्त कार्य प्रारम्भ गरिनेछ । वित्तीय संस्थाहरूको अनुगमनलाई पनि प्रभावकारी बनाइनेछ ।
३८. वित्तीय साधनको मितव्ययी, सक्षम तथा प्रभावकारी परिचालन गरी बैंकहरूको वित्तीय स्थिति मजबुत बनाइनेछ । बैंकहरूबाट श्री ५ को सरकारको जमानतमा प्रवाह भएका कर्जाहरूको सांवा र व्याज तदारुकताका साथ क्रमशः फिर्ता गर्दै लगिनेछ । यसका साथै श्री ५ को सरकारको जनमानतमा कर्जा प्रवाह नगर्ने नीतिको कडाइका साथ अनुशरण गरिनेछ ।
३९. केही समय यता निजी क्षेत्रमा पर्याप्त कर्जा प्रवाह हुन नसकी निजी क्षेत्रको आर्थिक क्रियाकलापमा वृद्धि हुन नसकेको देखिदा आगामी आर्थिक वर्षमा यस्तो अवस्थाको सृजना हुन नदिइ निजी क्षेत्रमा यथेष्ट रूपमा कर्जा प्रवाह गराउन विभिन्न मौद्रिक उपायहरू अवलम्बन गरिने छन् ।
४०. अर्थतन्त्रलाई बढी प्रतिस्पर्धात्मक बनाउने सिलसिलामा पूंजी खाताको कारोबार पनि क्रमशः पूर्ण परिवर्त्यताको दिशातर्फ उन्मुख गराउने हेतुले आगामी आर्थिक वर्षमा आवश्यक अध्ययन कार्य प्रारम्भ गरिनेछ ।

(ख) आर्थिक विकासको प्रकृयालाई दिगो र दरिलो बनाउन समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व र आर्थिक अनुशासनमा जोड दिने:

४१. आर्थिक सुधारका कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिन, आर्थिक विकासको वृद्धिदर उच्च, दिगो एवं दरिलो बनाउन तथा निजी तथा विदेशी लगानीलाई आकर्षण गर्ने वातावरण श्रृजना गर्न आर्थिक स्थायित्व कायम रहनु अति जरुरी हुन्छ । आर्थिक स्थायित्व कायम गर्न बजेट घाटा, आन्तरिक ऋण र चालु खाता घाटा वान्छित सीमाभित्र रहनु पर्ने, त्यस्तै मूल्य तथा मुद्राप्रदाय नियन्त्रणमा रहनु पर्ने तथा बचत र लगानीलाई वृद्धि गर्नु पर्ने हुन्छ ।
४२. बजेट घाटा तथा आन्तरिक ऋण कम गर्न श्री ५ को सरकारले आगामी आर्थिक वर्षमा राजस्वमा वृद्धि गर्ने, कर चुहावटमा नियन्त्रण गर्ने तथा अनुत्पादक खर्चमा कटौती गर्ने तर्फ विशेष कदमहरू चाल्नेछ । राजस्व वृद्धि गर्न करको दायरालाई फराकिलो पारी आयकर र मूल्य अभिवृद्धि करलाई राजस्व परिचालनको मुख्य अंगको रूपमा क्रमशः विकसित गर्दै लगिने छ । आगामी आर्थिक वर्षमा अन्य करहरूको क्षेत्रमा पनि व्यापक सुधार गरिनेछ । राजस्व चुहावटलाई नियन्त्रण गर्न आगामी आर्थिक वर्षको शुरुदेखि नै तथ्यांक, सूचना प्रणाली तथा कर निर्धारणको आधारलाई वैज्ञानिक बनाई कर अनुगमन व्यवस्थालाई सुदृढ गरिनेछ ।
४३. भंसार प्रशासन तर्फ शुरु गरिएको कम्प्युटर जडित सूचना प्रशोधन व्यवस्थालाई आगामी आर्थिक वर्षदेखि कार्यान्वयनमा ल्याइने छ । यस कार्यबाट थप आयकर दाताको पहिचान गर्न, विदेशी मुद्राको सम्भामिवत अपचलन रोकन तथा भंसार राजस्व बढाउन मद्दत पुग्ने विश्वास गरिएको छ । वस्तुहरूको मूल्यांकनलाई बढी पारदर्शी र समसामयिक बनाउन भंसार प्रयोजनका निमित्त कारोवार मूल्यालाई आधार बनाइने छ । भंसार छुल्ने प्रवृत्तिलाई नियन्त्रण गर्ने तथा आयात गरिने वस्तुहरूको परिमाण, मूल्य तथा गुणस्तरको भरपर्दो रूपमा अनुगमन गर्ने उद्देश्यले आयात हुनु अगावै पूर्व परिवहन निरीक्षण (Pre-shipment Inspection) को व्यवस्था क्रमशः लागू गरिने छ ।
४४. आयोजना एवं विकास प्रशासनमा सुधार गर्ने सिलसिलामा राष्ट्रिय योजना आयोगको संलग्नतामा आगामी आर्थिक वर्ष २०५४/५५ देखि बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमाको कार्य पौष महिनाको पहिलो हप्ताबाटै शुरु गरिनेछ । यसका अतिरिक्त परियोजना छनौट तथा अनुगमन/मूल्यांकनको कार्यमा राष्ट्रिय योजना आयोगलाई बढी सक्रिय बनाइने छ । अर्थ मन्त्रालयलाई त्रिवर्षीय चक्र प्रणालीका आधारमा बजेट तर्जुमा गर्ने कार्य गराइने छ । बजेटको मध्यावधि मूल्यांकन समयमा नै गरी यसको आधारमा बजेट व्यवस्थापन गरिने छ ।
४५. प्राथमिकता प्राप्त परियोजनाहरूलाई विनियोजन गरेको रकम समयमा नै निकास दिने र निकास भएको रकम पनि समयमै खर्च गरी कार्य सम्पन्न गर्ने कार्यलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । वैदेशिक सहायतामा संचालित परियोजनाहरूमा खर्च भएको रकम समयमा सौधभर्ना लिन नसक्नाले वित्तीय सन्तुलनमा नकारात्मक प्रभाव परिरहेको छ । तसर्थ समयमा नै वैदेशिक सहायता प्राप्त गर्न तथा निकास र सौधभर्ना बीच समन्वय ल्याई कार्य गर्न सम्बन्धित मन्त्रालय एवं परियोजना प्रमुखहरूलाई उत्प्रेरित र सचेत गराइनेछ ।

४६. साधारण खर्चलाई वान्छित सीमाभित्र राख्न विशिष्ट व्यक्तिहरूको विदेश भ्रमण, मन्त्रीहरूको सुविधा र अनावश्यक भोजनभतेरमा नियन्त्रण जस्ता मितव्ययिताका कार्यक्रमहरूलाई अझ कडाईकासाथ लागू गरिनेछ । अध्ययन, अनुसन्धान एवं सुझाव संकलन जस्ता कार्यहरू गर्न भइरहेका सरकारी निकायहरूलाई नै क्रियाशील बनाई कार्यदल वा समिति गठन गर्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गरिनेछ ।
४७. सरकारी कार्यदलहरूमा प्रयोग हुने टेलिफोन, स्टेशनरी, धाराविजुली आदि सेवाहरूको प्रयोग सम्बन्धमा चालू आर्थिक वर्षमा तयार गरिएको मापदण्डलाई आगामी आर्थिक वर्षदेखि लागू गरिनेछ । यस बाहेक अन्य सेवाहरूको उपयोग समेतमा निश्चित मापदण्ड बनाइने छ । खर्चका आधारमा निकास गार्दै लग्ने परिपाटी कायमै राखी साल तमामीको बेलामा मात्र कार्यक्रम संशोधन गर्ने, रकमान्तर गर्ने, निकास एवं खर्च गर्ने तथा अनावश्यक पेशकी/दिने प्रथालाई निरुत्साहित गरिनेछ । विभिन्न निकायलाई दिइने अनुदानलाई कार्यक्रम र खर्चको प्रगतिसंग आवद्ध गरी बजेट निकास गरिनेछ । आर्थिक अनुशासन कायम राख्न लेखा परीक्षणलाई अनिवार्य बनाइने छ ।
४८. रासायनिक मल र पेट्रोलियम पदार्थ, त्यस्तै लघुकर्जा प्रवाह र स्यालो ट्युबेल जडान जस्ता विविध वस्तु एवं सेवाहरूको आपूर्तिमा निजी क्षेत्रको संलग्नतामा वृद्धि गर्दै लगी यस्ता वस्तुको वितरण र आपूर्ति सुलभ बनाइनेछ । हालको अनुदान व्यवस्थाले गरिबीका रेखामुनी रहेका तथा विपन्न जनतालाई खासै फाइदा पुगेको अनुभव हुन सकेको छैन । यस्ता क्षेत्रमा बढ्दै गएको अनुदानको व्यवस्थाले बजेटमा परेको चाप एवं वितरणमा देखिएको विसंगतिलाई निरुत्साहित गर्दै लगिनेछ । यसरी विभिन्न क्षेत्रमा दिइएका अनुदानको समीक्षा गरी आवश्यक नदेखिएका तथा देशको आर्थिक स्थितिले धान्न नसक्ने अनुदानलाई क्रमशः हटाइनेछ ।
४९. श्री ५ को सरकार आफैँ वित्तीय अनुशासनमा बस्न नसकी विगतका वर्षहरूमा अनियन्त्रित रुपमा लिदै आएको ओभरड्राफ्टको कारणबाट देशको अर्थतन्त्रमा नकारात्मक प्रभाव परेकोले श्री ५ को सरकारले नेपाल राष्ट्र बैंकबाट रु.१ अर्ब भन्दा बढीको ओभरड्राफ्टको सीमा निर्धारण गर्न आवश्यक विधेयक यस सम्मानित सदनमा चाँडै पेश गरिने छ । अर्थ मन्त्रालयले यो सिद्धान्तको आगामी आर्थिक वर्षको शुरुदेखि नै पालना गर्ने छ ।
५०. मूल्यमा स्थायित्व कायम गरी आर्थिक विकास गर्ने उद्देश्यले देशको मौद्रिक नीति सन्चालन गरिने छ । यस सिलसिलामा श्री ५ को सरकार र सरकारी संस्थानहरूमा जाने ऋण प्रवाहलाई नियन्त्रण गरी बैंकबाट जाने कर्जाको बढी भन्दा बढी अंश निजी क्षेत्रमा नै पुग्ने किसिमले मौद्रिक र वित्तीय नीतिहरू निर्देशित हुनेछन् ।
५१. शोधनान्तर स्थिति र चालु खाताको घाटा सन्दर्भमा यस आर्थिक वर्षमा देखिएको प्रगति आगामी आर्थिक वर्षमा पनि कायमै राख्न आवश्यक अनुगमन र विश्लेषणको कार्य गरिनेछ । त्यस्तै, राष्ट्रिय बचतको वृद्धि गर्न वैकिक सुविधामा वृद्धि गर्ने एवं व्याज दरलाई अझ बढी प्रतिस्पर्धात्मक बनाउने नीति लागू गरिनेछ । अन्य देशहरूको तुलनामा नेपालको राष्ट्रिय बचत ज्यादै कम भएको परिप्रेक्ष्यमा विदेशी लगानी भित्र्याउन गरिएको प्रयासलाई प्रभावकारी र नतिजामूलक बनाइने छ ।
- (ग) **विपन्न एवं साधनविहिन जनताको जीवनस्तर अभिवृद्धि गर्न गरिबी निवारण सम्बन्धी एकिकृत एवं प्रभावकारी कार्यक्रम सन्चालन गर्ने :**
५२. देशका भण्डै ४५ प्रतिशत जनता निरपेक्ष गरिबीको रेखामुनी रहेको सन्दर्भमा गरिबी निवारणका लागि स्पष्ट र ठोस कार्यनीतिको तर्जुमा गरी त्यसको कार्यान्वयनबाट गरीब जनसमुदायको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउनु आजको प्रमुख आवश्यकता र चुनौती समेत हो । नवौँ योजनाको मुख्य लक्ष्य पनि यही नै रहेको छ । साथै गरिबी निवारणका लागि अपनाइने रणनीति र कार्यक्रमहरू तथा लक्षित कार्यक्रम बीच तालमेल मिलाउन नसके यस्ता कार्यक्रमहरूको लागि खर्च हुने साधनबाट गरिबी नघटी केवल अल्पकालीन राहत मात्र पुग्ने कुरालाई पनि नकार्न मिल्दैन । अतः गरिबीलाई दीर्घकालीन र प्रभावकारी रूपमा घटाउन वर्तमान संयुक्त सरकारले आगामी आर्थिक वर्षदेखि गरिबी निवारण सम्बन्धी क्षेत्रगत र लक्षित कार्यक्रमहरूलाई समन्वयात्मक, एकिकृत तथा प्रभावकारी रूपमा अगाडि बढाउने छ ।
५३. विकासका रणनीति र कार्यक्रमहरू तथा लक्षित कार्यक्रमहरू बीच तालमेल मिलाई गरिबी निवारणको अभियान समन्वयात्मक र प्रभावकारी रूपमा सन्चालन गर्न आगामी आर्थिक वर्षमा एक उच्चस्तरीय गरीबी निवारण आयोग गठन गरिनेछ ।
५४. क्षेत्रगत कार्यक्रम अन्तर्गत जनताको जीविकाको प्रमुख श्रोत एवं ग्रामीण अर्थतन्त्रको मेरुदण्ड – कृषि क्षेत्रको एकिकृत विकासका निमित्त आगामी आर्थिक वर्षदेखि दीर्घकालीन कृषि योजना संचालन गरिने कुरा मैले पहिले नै उल्लेख गरिसकेको छु । यस अन्तर्गत कृषि क्षेत्रको व्यवसायिकरणमा जोड दिई आवश्यक मलखाद, सिंचाई, प्रविधि, सडक र विद्युत सेवा पुर्‍याउने तथा बजार विकास जस्ता कार्यहरूलाई एकिकृत रूपमा संचालन गरिनेछ । दीर्घकालीन कृषि योजनाको सफल कार्यान्वयनबाट नवौँ योजनाको अन्त्यसम्ममा निरपेक्ष गरिबीको रेखामुनिको जनसंख्या अंश १२.५ प्रतिशतले घट्ने विश्वास छ ।

५५. कृषि क्षेत्रको अगुवाईमा हुने विकास प्रक्रियाले अन्य उत्पादनशील र रोजगारी सिर्जना गर्ने क्षेत्रहरू खासगरी ग्रामीण सडक, साना तथा घरेलु उद्योग, वन, ग्रामीण विद्युतीकरण, पर्यटन जस्ता क्षेत्रहरूमा समेत लगानी प्रवाहित हुन गई गरीबी निवारणमा योगदान पुऱ्याउने हुँदा यस्ता क्षेत्रहरूलाई गरीबी निवारणको कार्यक्रमसंग आवद्ध गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।
५६. शिक्षा, स्वास्थ्य र खानेपानी जस्ता आधारभूत सामाजिक सेवा क्षेत्रमा लगानी गरी त्यसबाट मानवीय संसाधनको विकास नगरेसम्म गरीबी निवारणको कार्यक्रम दिगो हुन नसक्ने कुरा अन्य देशहरूको अनुभवबाट प्रष्ट भैसकेको छ । वर्तमान संयुक्त सरकारले पनि मानवीय संसाधनको विकासलाई गरीबी निवारणको अभिन्न अंगको रूपमा लिई लगानीको अधिकांश भाग गरीबी निवारणमा प्रत्यक्ष योगदान गर्ने आधारभूत र प्राथमिक स्वास्थ्य, आधारभूत शिक्षा तथा गाउँ गाउँमा खानेपानी पुऱ्याउने कार्यक्रमहरूमा व्यापक रूपमा प्रवाहित गर्ने नीति लिएकोछ । यस सिलसिलामा साक्षरता कार्यक्रमलाई अभियानकै रूपमा सन्चालन गरी साक्षरता न्यून भएका तथा बालिका एवं महिलाहरूको शैक्षिकस्तर न्यून भएका जिल्लाहरूमा महिला शिक्षा एवं साक्षरताको प्रवर्द्धन गर्न विशेष व्यवस्था मिलाइने छ । शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी लगायत समग्र सामाजिक क्षेत्रमा जाने लगानीमा आगामी आर्थिक वर्ष उल्लेखनीय वृद्धि गरिनेछ ।
५७. नवौँ योजनाको अन्त्यसम्म गरीबीको रखामुनी रहेका करीव ३ लाख जनतालाई शिक्षा तथा सीपमूलक तालीम प्रदान गरी स्वरोजगार र पूर्ण रोजगारको अवसर दिलाउने लक्ष अनुरूप आगामी आर्थिक वर्षदेखि प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालीम परिषद्, रोजगार प्रवर्द्धन आयोग लगायत विभिन्न निकायहरू मार्फत रोजगारीको विशेष कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । यसबाट गरीबी निवारणमा मद्दत पुग्ने विश्वास मैले लिएको छु ।
५८. दीर्घकालीन रूपमा गरीबी निवारणको लागि क्षेत्रगत कार्यक्रमबाटै ठोस उपलब्धि हुने भएतापनि गरीबीको संवेदनशील स्थितिलाई दृष्टिगत गरी विभिन्न भौगोलिक क्षेत्र, जाती एवं समुदायका लागि लक्षित विद्यमान कार्यक्रमहरूमा संरचनागत तथा संस्थागत सुधार गरी तिनलाई प्रभावकारी ढंगले संचालन गरिने छन् । यस्ता कार्यक्रमहरू सन्चालन गर्न सरकारी तथा गैर सरकारी दुवै क्षेत्रलाई परिचालित र प्रोत्साहित गरिनेछ ।
५९. ग्रामीण विकास बैंकहरूबाट संचालित कार्यक्रमले ग्रामीण क्षेत्रका महिला, सीमान्त किसान तथा विपन्न वर्गलाई आयमूलक क्रियाकलापमा संलग्न गराई गरीबी निवारणमा खेलेको भूमिकालाई मनन गरी यिनीहरूको क्रियाकलापलाई देशका पहाडी जिल्लाहरूमा विस्तार गरिनेछ । त्यसैगरी प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा, साना किसान विकास आयोजना, महिलाहरूका निमित्त लघुकर्जा, गरीवसंग बैकिङ्ग कार्यक्रम आदि गरीबी निवारणका उद्देश्यले विभिन्न वाणिज्य बैंकहरूबाट संचालित कार्यक्रमहरूबाट करीव ४० हजार परिवार लाभान्वित हुने विश्वास लिएको छु ।
६०. ग्रामीण क्षेत्रका जनतालाई स्वरोजगारको अवसर श्रृजना गरी आय आर्जनको थप व्यवस्था गर्ने उद्देश्यले उन्नतजातका पशु वितरण गर्ने, पशुसेवा एवं पशु स्वास्थ्य कार्यकर्ता पुऱ्याउने, कबुलियती वन प्रदान गर्ने जस्ता कार्यक्रमहरू संचालन गरिने छ । यसबाट आगामी आर्थिक वर्षमा करीव ८ हजार परिवारलाई प्रत्यक्ष लाभ पुग्नेछ ।
६१. साधन र श्रोत न्यून भएका जिल्लाहरूको भौतिक पूर्वाधार निर्माणको काममा स्थानीय गरीव जनसमुदायलाई संलग्न गराई उनीहरूले गर्ने कामको ज्याला वापत खाद्यान्न दिने अवधारणा अनुरूप सन्चालित “कामको लागि खाद्यान्न” कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिइनेछ । यसबाट ग्रामीण क्षेत्रका भूमिहीन तथा गरीव जनताहरू लाभान्वित हुने विश्वास लिएको छु ।
६२. अधिराज्यका ६ सय भन्दा बढी गाउँ विकास समितिका करीव २ लाख परिवारहरूलाई सेवा पुऱ्याउंदै आएको कृषि विकासवैक मार्फत् संचालित साना किसान विकास कार्यक्रमलाई स्थानीय जनताद्वारा गठीत संस्थालाई हस्तान्तरण गर्ने नीति अनुरूप आगामी आर्थिक वर्षमा ४० वटा आयोजनाहरू हस्तान्तरण गरिनेछ । यसबाट ग्रामीण जनताको व्यवस्थापन क्षमतामा वृद्धि हुने र रोजगारमूलक क्रियाकलाप संचालनमा सहयोग पुग्नेछ । कृषि विकास बैंक मार्फत महिलाहरूलाई मात्र समूहमा आवद्ध गरी आगामी आर्थिक वर्षदेखि साना किसान महिला विकास कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । साना किसान विकास आयोजना, साना किसान महिला विकास कार्यक्रम तथा लघु ऋण कार्यक्रमहरूबाट १० हजार जनता लाभान्वित हुने विश्वास लिएको छु ।
६३. कमैया प्रथा उन्मुलन गर्ने कार्यक्रम आगामी आर्थिक वर्षमा प्राथमिकतासाथ लागू गरिनेछ । कमैया, प्रजा एवं अन्य आदिवासी र उपेक्षित, उत्पीडित, दलित समुदायको उत्थानका लागि सीपमूलक तालीम, बालबच्चालाई शिक्षाको व्यवस्था तथा उनीहरूको आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउन थप कार्यक्रमहरू सन्चालन गरिने छन् ।
६४. वास्तविक भूमिहीन नागरिकहरूको बसोबासको व्यवस्था मिलाउन तथा अव्यवस्थित बसोबासलाई व्यवस्थित गराउने कार्यका लागि निश्चित आधार बनाई सुकुम्बासी बसोबास कार्यक्रमलाई प्रभावकारी र क्रियाशील बनाउन यो संयुक्त सरकार दृढ रहेको छ । भूमिमा रहेको द्वैध स्वामित्व समाप्त गर्ने कार्यलाई प्राथमिकताका साथ अगाडि बढाइने छ ।

६५. ग्रामीण क्षेत्रबाट शहरी क्षेत्रमा रोजगारीका निम्ति बसाई सार्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्न, तथा स्थानीय स्तरमा संचालन गरिने विकास निर्माणका निम्ति आवश्यक सीपयुक्त जनशक्ति स्थानीय तहमा नै आपूर्तिको व्यवस्था मिलाउन हाल संचालनमा रहेको प्रशिक्षण संस्थाहरूलाई क्रियाशील बनाई सीपमूलक घुम्ती प्रशिक्षण कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

६६. सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम अन्तर्गत विगतमा शुरु गरिएको जेष्ठ नागरिक, असहाय, विधवा, अशक्त जस्ता भत्ताहरूलाई यो संयुक्त सरकारले यथावत राखेको छ । यस्तो भत्ता वितरण गर्दा वास्तविक असहाय, विपन्न एवं गरीब समुदायका व्यक्तिहरूलाई लक्षित गरी भत्ता प्रदान गर्नु सामाजिक न्यायको दृष्टिकोणबाट उपयुक्त देखिँदा त्यस्तो सुविधा उपलब्ध गराउनु पर्ने वास्तविक व्यक्तिहरूको तथ्यांक संकलन तथा पहिचान गरी निश्चित मापदण्डका आधारमा गाउँ विकास समिति एवं नगरपालिका मार्फत भत्ता उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिने छ ।

(घ) **जनसहभागितामूलक विकास एवं ग्रामीण सशक्तिकरणको माध्यमबाट ग्रामीण क्षेत्रलाई विकासको केन्द्रविन्दुको रूपमा रुपान्तरण गर्ने :**

६७. भण्डै ९० प्रतिशत जनता गाउँमा बस्ने हुँदा पनि विगतमा ग्रामीण विकास कार्यक्रमहरूको तर्जुमा मुख्यतया केन्द्रबाट हुने गरेको, धेरैजसो ग्रामीण क्षेत्रमा स्रोत र साधनको कमी रहेको, स्रोत र साधन भएको क्षेत्रहरूमा पनि प्राविधिक कठिनाई भई साधनको परिचालन हुन नसकेकोले ग्रामीण क्षेत्रको विकासको आधारमा सृजना हुन सकेन । तसर्थ ग्रामीण क्षेत्रलाई विकासको केन्द्र बनाउने उद्देश्य अनुरूप आगामी आर्थिक वर्षमा स्थानीय जनतालाई सक्षम र सबल बनाउदै उनीहरूकै सहभागितामा साधन र स्रोतको परिचालन गरी ग्रामीण क्षेत्रमा विकासको दिगो जग बसाउन तदनुरूप कार्यक्रम तयार गरिएका छन् ।

६८. स्थानीय निकायलाई स्थानीय नेतृत्व एवं ग्रामीण विकासको संवाहकको रूपमा रुपान्तरित गर्ने वर्तमान सरकारको प्रतिवद्धता अनुरूप स्थानीय निकायहरूको निर्वाचन हालै सम्पन्न भई सकेको छ । ती निकायहरूलाई स्थानीय स्वायत्त शासनको अवधारणा अनुरूप स्थानीय जनताप्रति पूर्ण उत्तरदायी बनाउदै विकेन्द्रीकरणको माध्यमद्वारा स्थानीय स्तरका आयोजनाहरूको तर्जुमा एवं संचालन, साधन र स्रोतको परिचालन, प्राप्त उपलब्धिको न्यायपूर्ण वितरण जस्ता कार्यहरू सम्पादन गर्ने व्यवस्थाको निम्ति कानूनी आधार तयार गरिनेछ ।

६९. आफ्नो गाउँ आफै बनाऔं भन्ने भावना अनुरूप गाउँ विकास कार्यक्रमको माध्यमबाट गाउँलाई आत्मनिर्भर र स्वावलम्बी बनाउने नीतिलाई अभि अगाडि बढाइने छ । यसक्रममा गाउँ विकास समिति तथा जिल्ला विकास समितिलाई पन्ध्रवर्षिय एवं दीर्घकालीन योजना बनाई स्थानीय स्तरका विकास निर्माणका कार्यक्रमलाई योजनावद्ध रूपमा विकसित गर्दै लैजान प्रोत्साहन गरिनेछ । यसो भएमा सरकारी क्षेत्रबाट हुँदै आएका कतिपय विकास कार्यक्रम स्थानीय निकायलाई हस्तान्तरण गर्न तथा स्थानीयस्तरमा आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग पुर्‍याउने निश्चित र उपयुक्त आधार तयार पार्न सहयोग पुग्नेछ ।

७०. स्थानीय निकायका निर्वाचित पदाधिकारीहरूलाई योजना तर्जुमा, परियोजना व्यवस्थापन, अनुगमन एवं मूल्यांकन लगायत विविध विषयमा क्षमता अभिवृद्धि गर्न सरकारी एवं गैरसरकारी निकायको संलग्नतामा आधारभूम प्रशिक्षण दिइने छ ।

७१. गाउँ विकास समिति लगायत अन्य स्थानीय निकायहरूलाई उपलब्ध गराउदै आएको रकम आगामी आर्थिक वर्षमा समेत यथावत उपलब्ध गराइनेछ । तर यस्तो रकमको सदुपयोग होस् भन्ने उद्देश्यले रकम निकास गर्दा विगतका वर्षहरूमा गरेको खर्चको लेखापरीक्षण तथा स्वीकृत गरिएको कार्यक्रम अनिवार्य पेश गर्नु पर्ने गरिएको छ । यो रकमबाट संचालन हुने कार्यक्रमहरूको अनुगमन एवं मूल्यांकन गर्नका निम्ति संस्थागत व्यवस्था मिलाइनेछ ।

७२. लागत सहभागिताको नीति अनुरूप स्थानीय जनताको सहभागितामा स्थानीय स्रोत र साधनको परिचालन गरी संचालन हुने परियोजनाहरूमा श्री ५ को सरकारबाट ७० प्रतिशतसम्म लगानी गर्ने वर्तमान नीतिलाई कायमै राखेको छु । देशका अति दुर्गम जिल्लाहरूमा रहेको साधनको अभाव, जनताको विकास निर्माणको चाहना तथा त्यस क्षेत्रमा रहेको आर्थिक विपन्नतालाई मनन गरी ती क्षेत्रहरूका हकमा ८५ प्रतिशतसम्म लागत व्यहोरिने गरी नयां व्यवस्था मिलाएको छु ।

७३. शाही नेपाली सेवा एवं नेपाल प्रहरीतर्फ कार्यरत जवानहरूलाई सेवा निवृत्त भएपछि स्थानीय विकास निर्माणका कार्यमा संलग्न गराउने उद्देश्यले उनीहरू सेवानिवृत्त हुनु अगावै डकर्मी, सिकर्मी, प्लम्बिङ्ग, मेकानिक्स, विद्युतजडान जस्ता आधारभूम प्राविधिक विषयमा प्रशिक्षण दिने विशेष कार्यक्रमको तर्जुमा गरिने छ । यसबाट स्थानीयस्तरका विकास निर्माणमा आवश्यक देखिएका सीपयुक्त जनशक्तिको आपूर्तिमा सहयोग पुग्नेजाने विश्वास मैले लिएकोछु ।

७४. सबै किसिमका आधारभूत सेवाहरु उपलब्ध गराउदै देशको ग्रामीण जनजीवनलाई स्तरीय तुल्याउन प्रत्येक जिल्लाबाट कम्तिमा एउटा गाउँ विकास समितिको छनोट गरी त्यसलाई नमूना गाउँ विकास समितिको रूपमा विकास गरिनेछ । यस्ता गाउँ विकास समितिहरुमा श्री ५ को सरकारका अतिरिक्त विभिन्न गैर सरकारी संघ संस्था एवं वित्तीय निकायहरुद्वारा साधनको परिचालन र परिपूर्ति गराई स्थानीय जनताको सहभागितामा सडक, कृषि विकास, सिंचाई, आधारभूत एवं प्राथमिक स्वास्थ्य, शिक्षा, खानेपानी एवं रोजगारी श्रृजना गर्ने कार्यक्रमहरु समन्वयात्मक रूपमा संचालन गरिनेछन् ।

सभामुख महोदय,

७५. चालू आर्थिक वर्षमा स्थानीय निर्वाचन तथा सोको शान्ति सुरक्षाको लागि रु.१४ करोड छुट्याइए तापनि एक विकास क्षेत्रमा एकै दिनमा निर्वाचन सम्पन्न गर्नु पर्ने कानूनी प्रावधानले गर्दा विनियोजित रकम नपुग हुन गई कूल रु.४२ करोड खर्च भएको संशोधित अनुमान छ । सो खर्च वैदेशिक ऋण भुक्तानी शीर्षक अन्तर्गतको बचत तथा अन्य शीर्षकहरुको बचत रकमबाट रकमान्तर गरी जुटाइएको जानकारी यस सम्मानित संसद समक्ष राख्न चाहन्छु ।

सभामुख महोदय,

७६. अब म आगामी आर्थिक वर्षको निमित्त विनियोजन प्रस्ताव पेश गर्दछु ।

७७. आगामी आर्थिक वर्षमा जम्मा रु.६२ अर्ब २ करोड २२ लाख ९४ हजार खर्च हुने अनुमान गरिएको छ । यो रकम चालू आर्थिक वर्षको प्रस्तावित खर्चको तुलनामा ७.७४ प्रतिशतले तथा संशोधित अनुमानको तुलनामा २१.२१ प्रतिशतले बढी छ । कूल खर्च मध्ये साधारण खर्चतर्फ रु.२७ अर्ब ९८ करोड ३४ लाख ४६ हजार तथा विकास खर्चतर्फ रु.३४ अर्ब ३ करोड ८८ लाख ४८ हजार विनियोजन गरिएको छ । यो रकम चालू आर्थिक वर्षको संशोधित अनुमानको तुलनामा साधारण खर्चतर्फ १३.२० प्रतिशत र विकास खर्चतर्फ २८.७० प्रतिशतले बढी छ ।

७८. कर्मचारी खर्चमा साधारणतर्फ रु.१० अर्ब ७६ करोड ६६ लाख र विकासतर्फ रु.१ अर्ब ५९ करोड ५ लाख गरी जम्मा रु.१२ अर्ब ३५ करोड ७१ लाख छुट्याएको छ । पूंजीगत खर्चमा साधारणतर्फ रु.५८ करोड ४० लाख र विकासतर्फ रु.२७ अर्ब ७१ करोड ४४ लाख गरी रु.२८ अर्ब २९ करोड ८४ लाख छुट्याएको छ । अन्य खर्चमा साधारणतर्फ रु.१६ अर्ब ६३ करोड २८ लाख र विकासतर्फ रु.४ अर्ब ७३ करोड ३८ लाख गरी जम्मा रु.२१ अर्ब ३६ करोड ६६ लाख छुट्याएको छ ।

७९. साधारणतर्फ खर्चवृद्धि हुनाको प्रमुख कारणहरुमा कर्मचारी तलब एवं सांवा व्याज भुक्तानीमा वृद्धि रहेका छन् । विकासतर्फ विनियोजित रकम वृद्धि हुनुको प्रमुख कारणहरुमा कालीगण्डकी “ए” जलविद्युत आयोजना, खिम्ती-भक्तपुर-बालाजु १३२ के.भी. आयोजना, तेस्रो सडक सुधार आयोजना, रोड मेन्टेनेन्स तथा रिहाविलिटेसन आयोजना, नेपाल सिंचाई सेक्टर आयोजना, दोस्रो सिंचाई सेक्टर आयोजना, चौथो चरणको खानेपानी आयोजना, दक्षिण एशियाली खेलकूद पूर्वाधार विकास आयोजना एवं सरकारी जमानतमा ऋण दिइएको उद्योगको सांवा व्याज चुक्ता गर्न गरिने लगानी आदिमा थप रकमको व्यवस्था प्रमुख रहेका छन् ।

८०. साधारणतर्फको विनियोजन मध्ये सांवा व्याज भुक्तानीतर्फ रु.८ अर्ब १६ करोड ९७ लाख, रक्षातर्फ रु.२ अर्ब ६२ करोड ८६ लाख र प्रहरीतर्फ रु.२ अर्ब ५२ करोड ९ लाख छुट्याइएको छ ।

८१. साधारण बजेटमा शिक्षातर्फ रु.५ अर्ब ४४ करोड ५१ लाख छुट्याइएको छ । यसमध्ये प्राथमिक, निम्न माध्यमिक तथा माध्यमिक शिक्षातर्फ रु.४ अर्ब ३४ करोड १२ लाख र विश्वविद्यालय अनुदान आयोग मार्फत विभिन्न विश्वविद्यालयहरुलाई जाने अनुदानको लागि रु.८७ करोड विनियोजन गरिएको छ । जेष्ठ नागरिक, अशक्त, अपाङ्ग एवं असहाय विधवा भत्ताको लागि ३५ करोड छुट्याइएको छ ।

८२. स्वास्थ्यतर्फ साधारण बजेटमा कूल रु.१ अर्ब १२ करोड ७४ लाख विनियोजन गरिएको छ । यसमध्ये स्वास्थ्य चौकी, स्वास्थ्य केन्द्र र प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रहरु तथा स्वास्थ्य उपचौकीहरुका लागि रु.७५ करोड ७ लाख छुट्याइएको छ । यो रकम चालू आर्थिक वर्षको संशोधित अनुमानको तुलनामा २३.५ प्रतिशतले बढी छ ।

८३. निर्वाचनलाई निष्पक्ष स्वच्छ एवं स्वतन्त्र रूपले संचालन गरी प्रजातन्त्रको संस्थागत सुदृढीकरणमा टेवा पुऱ्याउने उद्देश्यले निर्वाचन कार्यालयहरु क्रमशः स्थापना गर्ने क्रममा आगामी आर्थिक वर्षमा ५ वटै विकास क्षेत्रमा कम्तिमा एक/एक कार्यालय स्थापना गरिनेछ ।

८४. राष्ट्र सेवाहरुलाई हालको प्रचलित तलवमानमा जीवन यापन गर्न मुश्किल पर्ने कुरामा दुइमत हुन सक्दैन । तसर्थ सीमित साधनको बावजूद पनि खाइपाई आएको विभिन्न महंगी भत्तालाई तलवमानमै समायोजन गरी राष्ट्र सेवक

निजामती, प्रहरी तथा शाही नेपाली सेनातर्फका कर्मचारीहरु एवं श्री ५ को सरकारको स्रोतबाट तलव भत्ता पाउने शिक्षकहरु समेतलाई आगामी श्रावण महिनादेखि नयां तलवमान प्रदान गरिनेछ। नयां तलवमानको कारण निवृत्तिभरण पाइरहेका राष्ट्र सेवकहरुको निवृत्तिभरण पनि कानून बमोजिम वृद्धि हुनेछ। नयां तलवमानमा हालको शुरु तलवको आधारमा सबैभन्दा माथिल्लो श्रेणीमा १९.४ प्रतिशत र सबैभन्दा तल्लो श्रेणीको ४२.८ प्रतिशत वृद्धि कायम हुने गरी तलवमान तोकिएको छ। यसैगरी दुर्गमस्थानमा कार्यरत राष्ट्रसेवकहरुलाई केही राहत प्रदान गर्न हाल तोकिएको स्थानीय भत्ताको रकममा ५ देखि ५० प्रतिशतसम्म वृद्धि गरिएको छ। सेवामा छुट्टै मृत्यु हुने पियन, राजपत्र अर्नाकित कर्मचारी र अधिकृत राष्ट्रसेवक कर्मचारीको आश्रितलाई हाल प्रदान गरिएको क्रमशः रु.१० हजार, रु.१२ हजार र रु.२० हजारको सट्टा क्रमशः रु.४० हजार, रु.५० हजार र रु.७५ हजार गरी वृद्धि गरिएको छ। यस व्यवस्थाबाट कर्मचारीहरु आफ्नो कर्तव्य पालनामा बढी कृयाशील हुने भई सरकारले प्रदान गर्ने सेवामा गुणात्मक सुधार आउने विश्वास मैले लिएको छु।

सभामुख महोदय,

८५. अब म विकास खर्च सम्बन्धी मुख्य मुख्य प्रस्ताव प्रस्तुत गर्दछु।
८६. विकासतर्फ प्रस्ताव गरिएको कूल अनुमान मध्ये सामाजिक सेवातर्फ ३७.६३ प्रतिशत तथा आर्थिक सेवाहरुमध्ये कृषि, सिंचाई, भूमिसुधार र वनको लागि १८.४२ प्रतिशत, यातायातको लागि १५.७४ प्रतिशत र विद्युतको लागि २०.३७ प्रतिशत छुट्याइएको छ।
८७. कृषितर्फ कृषि मलखाद, बजार विकास, वीउ विजन प्रवर्द्धन, वाली संरक्षण, कृषि अनुसन्धान, पशु विकास जस्ता कार्यक्रमहरु संचालन गरिनेछन्। कृषि विकास कार्यक्रमको निमित्त रु. २ अर्ब ३६ करोड २८ लाख छुट्याइएको छ। सो बाहेक, कृषि विकासका विभिन्न कार्यक्रमहरुका लागि कृषि विकास बैकले आगामी आर्थिक वर्षमा जम्मा रु.४ अर्ब ४० करोड लगानी गर्नेछ।
८८. सिंचाई तथा नदी नियन्त्रण कार्यक्रमहरुको लागि रु.३ अर्ब १५ करोड ८ लाख विनियोजन गरिएको छ। महाकाली, पूर्वी राप्ती, राजापुर, सुनसरी मोरङ्ग, बागमती र भैरहवा लुम्बिनी जस्ता निर्माणाधीन वृहत सिंचाई आयोजनाहरुलाई समयमै पूरा गर्न आवश्यक बजेट व्यवस्था गरिएको छ। पूर्वाञ्चल र मध्यमाञ्चल क्षेत्रका ३५ जिल्लाहरुमा दोस्रो सिंचाई सेक्टर कार्यक्रम अन्तर्गत कुलो निर्माण एवं कृषक कुलो सुधार जस्ता कार्यहरु संचालन गरिनेछ। अधिराज्यका बांकी ४० जिल्लाहरुमा थप सिंचाई सुविधा पु-चाउन आगामी आर्थिक वर्षदेखि नेपाल सिंचाई सेक्टर कार्यक्रम शुरु गरिने छ। मध्य पश्चिमाञ्चल र पूर्वाञ्चलका तराईका जिल्लाहरुमा सामुदायिक स्यालो ट्यूबवेल कार्यक्रम अन्तर्गत थप क्षेत्रमा सिंचाई सुविधा उपलब्ध हुनेछ। सिंचाई क्षेत्रमा संचालित यी कार्यक्रमहरुबाट ४८ हजार हेक्टर भन्दा बढी जग्गामा थप सिंचाई सुविधा उपलब्ध हुनेछ।
८९. बैकहरु मार्फत कृषकहरुको सहभागितामा शुरु गरिने सिंचाई आयोजनाहरुलाई अनुदान दिने व्यवस्था कायमै राखी त्यसका लागि रु.९ करोड विनियोजन गरिएको छ। नदीबाट हुने क्षति रोकथाम गर्न नदी नियन्त्रण कार्यक्रम अन्तर्गत बाणगंगा, बागमती, लालवकैया, वक्राहा नदी नियन्त्रण कार्यक्रमहरुको लागि रकमको व्यवस्था गरिएको छ।
९०. विद्युत क्षेत्रका कार्यक्रमहरुको लागि आगामी आर्थिक वर्षमा रु.६ अर्ब ९३ करोड ३७ लाख विनियोजन गरेको छु। कालीगण्डकी “ए”, पुवा खोला र मोदीखोमला जस्ता जल विद्युत आयोजनाहरु निर्धारित समयमै पूरा गर्न आवश्यक रकमको व्यवस्था गरिएको छ। कालीगण्डकीको निर्माण कार्य आगामी आर्थिक वर्षमा तीव्र रुपले अगाडि बढाउन यो योजनाको लागि ३ अर्ब ६४ करोड ८९ लाख विनियोजन गरेको छु।
९१. हेटौंटा डिजल प्लाण्टको सुदृढीकरण एवं दुहवी मल्टीफ्युल विद्युत केन्द्रको क्षमतावृद्धि गर्ने कार्य र महाकाली एकिकृत सन्ति अन्तर्गत टनकपुर परियोजनाबाट प्राप्त हुने विद्युत नेपालमा प्रसार गर्न लालपुर-गड्डाचौकी १३२ के. भी. प्रसारण लाइनको निर्माणको लागि रकमको व्यवस्था गरेको छु। विद्युत सेवाबाट बन्चित रहेका कालिकोट, डोल्पा र खोटाङ्ग जिल्लाहरुको सदरमुकामहरुमा यसै आर्थिक वर्षमा विद्युत सेवा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइएको छ। ग्रामीण विद्युतीकरणको लागि सातौं विद्युत आयोजना, सिदुवा खांदवारी प्रसारण लाइन, धादिङ्ग विद्युतीकरण आयोजना एवं कैलाली कन्चनपुर ग्रामीण विद्युतीकरण जस्ता आयोजनाहरु सन्चालन गरिने छन्। यी कार्यक्रमहरुबाट आगामी वर्षमा थप ३५ हजार ग्राहकलाई विद्युत सेवा उपलब्ध हुनेछ।
९२. खानेपानी क्षेत्रतर्फ संचालन हुने कार्यक्रमका निमित्त रु.२ अर्ब २२ करोड ४० लाख छुट्याइएको छ। नवौं योजना अवधिसम्ममा अधिराज्यका सबै जनतालाई खानेपानी सुविधा उपलब्ध गराउने लक्ष्य अनुरूप आगामी आर्थिक वर्षमा ११०० वटा खानेपानी आयोजनाहरु सम्पन्न गरी थप १० लाख जनसंख्यालाई स्वच्छ खानेपानी सेवा उपलब्ध गराइनेछ। काठमाण्डौ उपत्यकामा रहेको खानेपानीको समस्याको निराकरणका निमित्त निजी क्षेत्रको संलग्नतामा स्थापित मेलम्ची वाटर लिमिटेडमा रकम लगानीको व्यवस्था मिलाइएको छ।

९३. शिक्षातर्फको कार्यक्रमको निम्ति रु.२ अर्ब ६५ करोड ९४ लाख छुट्याइएको छ। देशबाट निरक्षता हटाउने कार्यलाई अभियानको रूपमा सन्चालन गर्न साक्षरता सम्बन्धी विशेष कार्यक्रम संचालन गरिनेछ। आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा परियोजना लागू भएका ४० जिल्लाका एक एक गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकामा अनिवार्य प्राथमिक शिक्षा कार्यक्रम लागू गरिनेछ। प्राथमिक शिक्षाको गुणस्तरमा वृद्धि गर्न तेह्र हजार एक सय पचास प्राथमिक शिक्षकहरूलाई व्यवस्थापन तथा शिक्षण तालीम उपलब्ध गराइने छ। ग्रामीण क्षेत्रमा जन चेतना अभिवृद्धि गर्न क्रमशः ७५ वटै जिल्लामा सार्वजनिक पुस्तकालयको स्थापना गरिनेछ। पोखरा विश्वविद्यालय तथा खुल्ला विश्वविद्यालयको संभाव्यता अध्ययन, शिक्षण अस्पताल तथा इन्जिनियरिङ्ग अध्ययन संस्थानको भौतिक सुविधा विस्तार जस्ता कार्यक्रमको निम्ति रकमको व्यवस्था गरिएको छ।
९४. देश भित्रका सबै जात जाति एवं समुदायको भाषा, साहित्य, कला एवं संस्कृतिको संरक्षण, सम्बर्धन एवं अन्वेषणका निम्ति विभिन्न कार्यक्रम संचालन गरिनेछ। राष्ट्रिय प्रतिभाहरूको सम्मान गर्ने उद्देश्यले स्थापित राष्ट्रिय प्रतिभा स्मारक कोषको लागि रकमको व्यवस्था गरिएको छ।
९५. नेपालमा आयोजना गरिने आठौँ दक्षिण एशियाली खेलकूदका लागि पूर्वाधार विकास गर्न रु.४४ करोड छुट्याइएको छ। यस क्रममा युवा खेलकूद तथा संस्कृति क्षेत्रमा संचालन गरिने विभिन्न कार्यक्रमहरूको लागि रु. ६० करोड २० लाख विनियोजन गरिएको छ।
९६. ग्रामीण क्षत्रमा आधारभूत एवं प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने उद्देश्यले आगामी आर्थिक वर्षमा अधिराज्यका सम्पूर्ण गाउँ विकास समितिहरूमा उप स्वास्थ्य चौकीहरू तथा केही निर्वाचन क्षेत्रहरूमा २० वटा थप प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा केन्द्रका साथै नयाँ २५ वटा आयुर्वेद औषधालयको स्थापना गरिने छ। सरुवा रोग नियन्त्रण, सुरक्षित मातृत्व, प्रजनन, स्वास्थ्य, बाल स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रमलाई व्यापक र सुदृढ बनाइनेछ।
९७. स्वास्थ्य सेवालाई स्तरयुक्त र प्रभावकारी बनाउन वीर अस्पताल, कान्ति बाल अस्पताल, वी.पी. मेमोरियल क्यान्सर अस्पताल, वी.पी.कोइराला स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठानका लागि आवश्यक रकम छुट्याइएको छ। शहिद गंगालाल हृदय रोग केन्द्र तथा नेपाल स्नायु विज्ञान केन्द्रको सहयोगार्थ पनि रकमको व्यवस्था गरिएको छ। स्वास्थ्य सेवा तर्फको कार्यक्रमका लागि आगामी वर्ष रु. २ अर्ब ७१ करोड ३६ लाख विनियोजन गरिएको छ।
९८. स्थानीय विकासतर्फ रु.४ अर्ब २३ करोड २४ लाख छुट्याइएको छ। जिल्ला विकास समितिद्वारा संचालित हुने कार्यक्रमहरूका लागि अनुदानको रूपमा रु. ६५ करोड, गाउँ विकास समितिहरूबाट नगरपालिकामा परिवर्तन भएका नगरपालिकाहरूको समेतका लागि रु.१४ करोड, गाउँ विकास समितिको लागि रु.१ अर्ब ९५ करोड ७० लाख तथा निर्वाचन क्षेत्र विशेष कार्यक्रमको लागि रु.१० करोड ६० लाख छुट्याइएको छ। आफ्नै स्रोत पर्याप्त रूपमा उपलब्ध नभएका नगरपालिकाहरूको प्रत्येक वडालाई रु. २ लाखसम्म अनुदान दिइने व्यवस्था गरिनेछ। विपन्न ग्रामीण महिलाको आय वृद्धि गर्न अधिराज्यका ६७ जिल्लामा संचालित महिला विकास कार्यक्रम संचालन गर्न रु.१० करोड २६ लाख विनियोजन गरिएको छ।
९९. गरिवी निवारणका लागि लक्षित समूहमा सोभै प्रभाव पार्ने कार्यक्रमहरू संचालन गर्न गरिवी निवारण कोषको स्थापना गर्न रु. ४ करोडको व्यवस्था गरेको छ। पश्चिमी नेपालका तराईका जिल्लाहरूमा पश्चिमी नेपाल गरिवी निवारण आयोजना अन्तर्गत विभिन्न कार्यक्रमहरू संचालन गर्न रु.१ करोड १० लाख विनियोजन गरिएको छ। सल्यान, रुकुम, रोल्पा, जाजरकोट, सिन्धुली र रामेछाप जिल्लाहरूमा स्थानीय जनताको सहभागितामा प्रत्यक्ष लाभ पुग्ने खालका विकास निर्माणका विशेष कार्यक्रमहरू संचालन गर्न रु. ४ करोडको विनियोजन गरेको छ। आर्थिक एवं सामाजिक रूपले पिछडिएका आदिवासी, उपेक्षित, उत्पीडित एवं दलित समुदायको विकासको लागि कार्यक्रम संचालन गर्न रकमको व्यवस्था गरेको छ।
१००. यातायात क्षेत्रको दीर्घकालीन योजनावद्ध विकास लागि तर्जुममा गरिने २० वर्षे यातायात नीतिका आधारमा ५ वर्षे सडक यातायातका कार्यक्रमहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ। निर्माणाधीन अवस्थामा रहेका मेची राजमार्गको फिदिम- ताप्लेजुङ्ग खण्डमा पर्ने कावेरी पुल र महाकाली राजमार्गको बैतडी-दार्चुला खण्डमा पर्ने चमेलिया पुलको निर्माण कार्य पूरा गर्न रकमको व्यवस्था गरिएको छ। काठमाण्डौ उपत्यकामा प्रवेशका निम्ति वैकल्पिक मार्गको रूपमा रहेको विश्वेश्वर प्रसाद कोइराला मार्गको बर्दबास-सिन्धुली खण्डको निर्माणको लागि रकम विनियोजन गरिएकोछ। सगरमाथा राजमार्ग (गाईघाट दिक्तेल), राप्ती राजमार्ग (सल्यान-मुसिकोट) तथा कर्णाली राजमार्ग (सुर्खेत-जुम्ला) को निर्माणलाई प्राथमिकता दिई रकम छुट्याइएको छ। त्यसै गरी जिल्ला सदर मुकाम जोड्ने बसन्तपुर-चैनपुर खाँदवारी, नारदमुनि थुलुङ्ग मार्ग (हिले-लेगुवाघाट-भोजपुर), कटारी-ओखलढुङ्गा, पुष्पलाल मार्ग (खिम्ती-मन्थली-रामेछाप), बर्दबास-जलेश्वर-जनकपुर-धनुषाधाम सडक, भानुभक्त आचार्य मार्ग (डुम्रे-वेशीशहर), बागलुङ्ग-वेनी-जोमसोम, सुर्खेत-रानीमत्ता-दैलेख, छिन्चु-जाजरकोट, साँफेवगर-मंगलसेन, साँफेवगर-मार्तडी, जय पृथ्वी बहादुर सिंह मार्ग (खोड्पे-बन्नाड), दशरथ चन्द मार्ग (बैतडी-सतवाँफ-भुलाघाट) तथा अन्य सहायक मार्ग र पर्यटन मार्गहरूको निर्माणार्थ आवश्यक रकम विनियोजन गरिएको छ। महाकाली नदीमा दोधारा चाँदनीमा केवलकार स्थापना गर्नेतर्फ प्रारम्भिक कार्यहरू गरिनेछ।

१०१. हुलाकी सडकको निर्माण र स्तरोन्नति, स्थानीय पुलहरूको निर्माण र अन्य स्थानीय स्तरका र कृषि विकासमा सहायक हुने सडक निर्माण र स्तरवृद्धि गर्न यथोचित बजेट व्यवस्था गरिएको छ । साथै निर्माण भइसकेको राजमार्ग तथा सहायक मार्गहरूको पुनः निर्माण तथा मर्मत सुधार कार्यक्रमको लागि बजेट व्यवस्था गरिएको छ ।
१०२. महेन्द्र राजमार्गको कोहलपुर महाकालीखण्डका २२ वटा पुलहरूको निर्माण र अधिराज्यका विभिन्न भागमा निर्माणाधीन ४० वटा पक्की पुलको निर्माण, ५ वटा नयाँ पुलको निर्माण र २१ वटा भोलुङ्गे पुलहरूको निर्माणका लागि आवश्यक रकमको विनियोजन गरिएको छ । आगामी आर्थिक वर्षको लागि सडक यातायातको निम्ति जम्मा रु.४ अर्ब ६६ करोड ४३ लाख विनियोजन गरिएको छ ।
१०३. संचार तर्फ आगामी आर्थिक वर्षको निम्ति रु.८९ करोड ९९ लाख छुट्याइएको छ । ग्रामीण दूर संचार सेवाको विस्तार गरी सुदूर पश्चिमान्चल, मध्य पश्चिमान्चल र मध्यमान्चलका ११ जिल्ला सदरमुकामहरूमा टेलिफोन एक्सचेन्ज स्थापना गरिने छ । अधिराज्यका विभिन्न शहरी क्षेत्रमा करिब ४१ हजार लाइन टेलिफोन क्षमता विस्तार तथा ६१ वटा शहरोन्मुख ग्रामीण इलाकाहरूमा १५० लाइन क्षमताको टेलिफोन एक्सचेन्ज जडानको कार्य प्रारम्भ गरिनेछ । मार्टस प्रणाली र भि.एच.एफ. प्रणालीका टेलिफोन सेवामा पनि विस्तार गरिनेछ ।
१०४. हुलाक सेवातर्फ २० ठाउँमा इलाका हुलाक र ४ सय गाउँ विकास समितिहरूमा अतिरिक्त हुलाक स्थापना गर्न आवश्यक रकमको विनियोजन गरिएको छ ।
१०५. राज्यको चौथो अङ्कको रूपमा रहेको पत्रकार जगतको पेशागत क्षमता अभिवृद्धि गर्न सरकारी क्षेत्रबाट समेत सहयोग उपलब्ध गराउने नीति अनुरूप आगामी आर्थिक वर्षमा नेपाल सम्पादक समाज, प्रेस काउन्सिल तथा मिडिया विकास कोषको सहयोगको लागि रकमको व्यवस्था गरेको छु ।
१०६. “नेपाल भ्रमण वर्ष १९९८” कार्यक्रमलाई राष्ट्रिय अभियानका रूपमा संचालन गर्नका लागि गरिने विभिन्न प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रमहरूका सम्बन्धमा माथि नै विवेचना गरिसकेको छु । यसका अतिरिक्त पर्यटन प्रवर्द्धनका निम्ति नमूना पर्यटन गाउँको विकास, पर्यटन पूर्वाधार विकास कार्यक्रम, अन्तर्राष्ट्रिय सम्पर्क तथा पर्यटन बजारको व्यवस्था जस्ता कार्यक्रम संचालन गरिने छन् । पर्यटन क्षेत्रको निम्ति रु.३१ करोड ८५ लाख विनियोजन गरिएको छ ।
१०७. त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको आधुनिकीकरण एवं क्षमता विस्तार, लुम्बिनीमा दोस्रो अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल स्थापनाको संभाव्यता अध्ययन, जीवनीद्वार तथा अग्निनिवारण सेवा लगायत हवाई क्षेत्रमा विविध कार्यक्रम संचालन गर्न रु.६९ करोड १७ लाख छुट्याइएको छ ।
१०८. उद्योग क्षेत्रका कार्यक्रमहरूको लागि आगामी आर्थिक वर्षको निम्ति जम्मा रु. ५८ करोड ५२ लाख विनियोजन गरेको छु । इन्फर्मेसन हाइ वे को विकास गर्ने सिलसिलामा आगामी आर्थिक वर्षमा टेक्नोलोजी पार्कको स्थापना गर्न आवश्यक पूर्वाधार तयार गरिने छ । यस कार्यक्रमले सफ्टवेयर विकास गरी सो को निर्यात गर्न आवश्यक सहयोग पुऱ्याउने छ ।
१०९. श्री ५ को सरकारको जमानतमा बैकिङ्ग क्षेत्रबाट लिएको ऋणको सांवा व्याज भुक्तानी गर्न नसकेका रुग्ण उद्योगमा लगानी गरी राहत पुऱ्याउन आगामी वर्ष रु.२५ करोड रकम छुट्याइएको छ ।
११०. वन तथा भू-संरक्षणतर्फ रु.५१ करोड ५३ लाख विनियोजन गरेको छु । विनियोजित रकमबाट सामुदायिक वन विकास, कबूलियती वन व्यवस्थापन, निजी वन प्रवर्द्धन लगायत राजमार्ग तथा हुलाकी मार्गहरूमा वृक्षारोपण जस्ता विभिन्न कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । भू-क्षय नियन्त्रण गर्न उपभोक्ता समूहको अगुवाईमा जलाधार संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । त्यस्तै जैविक विविधताको दिगो उपयोगको निम्ति वनस्पति स्रोतको पहिचान, संरक्षण र सदुपयोगको कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
१११. भूमिसुधार कार्यक्रम अन्तर्गत भू स्वामित्व, मालपोत एवं नापी सम्बन्धी एकिकृत भू-सूचना प्रणालीको व्यवस्था शुरु गरिनेछ । कमैयाहरूको ऋण मोचन तथा वृत्ति विकास सम्बन्धी कार्यक्रमलाई समन्वयात्मक रूपमा संचालन गरिनेछ । भूमिसुधार सम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रमहरू संचालनको लागि रु. २४ करोड २४ लाख छुट्याइएको छ ।
११२. श्रम सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको लागि रु.६ करोड ३६ लाख विनियोजन गरिएको छ । ग्रामीण क्षेत्रमा आयमूलक रोजगारीको अवसर श्रृजना गर्ने उद्देश्यले विभिन्न विषयका सीपमूलक प्रशिक्षण कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । दाङ, बर्दिया, कैलाली र कञ्चनपुर जिल्लाका कमैया महिलाहरूलाई स्वरोजगारको अवसर श्रृजना गर्न सीपमूलक प्रशिक्षण कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ ।
११३. देशको वैदेशिक व्यापारलाई सुगम गर्न तथा पारवहन खर्चमा कटौती गरी हाम्रो व्यापारलाई प्रतिस्पर्धात्मक बनाउन वीरगन्जमा भूपरिवहन मालवाहक केन्द्रको स्थापनाको लागि रु.९ करोड ९ लाख छुट्याइएको छ । यसका अतिरिक्त निर्यात प्रवर्द्धन कोषका निम्ति रु.२ करोड ५० लाख छुट्याइएको छ ।

११४. बहदो शहरीकरण प्रकृत्यालाई योजनावद्ध रूपमा व्यवस्थित गर्न राष्ट्रिय शहरी विकास नीति तर्जुमा गरिनेछ। काठमाण्डौ उपत्यकाको असन्तुलित शहरीकरणमा सुधार ल्याउन भू-उपयोग योजना तयार गरिनेछ। स्थानीय स्तरबाटै नियमित मर्मत संभार तथा संरक्षण हुने गरी अधिराज्यका सांस्कृतिक, धार्मिक तथा पर्यटकीय दृष्टिले महत्व राख्ने क्षेत्रहरूको भौतिक सुधार विस्तारको कार्यक्रम संचालन गर्न आवश्यक रकमको व्यवस्था गरिएको छ। भवन, आवास तथा शहरी विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको लागि रु.३० करोड रु. ३० करोड १० लाख छुट्याइएको छ।
११५. आराध्य-देव पशुपतिनाथको मन्दिर आर्यघाट क्षेत्रको बाग्मती नदीमा प्रदूषण हटाई स्वच्छ पार्ने काम युद्धस्तरमा योजनावद्धरूपमा संचालन गरी पशुपति आर्यघाट क्षेत्रमा स्वच्छ जल आपूर्तिको व्यवस्था गर्ने कार्य आगामी आर्थिक वर्षभित्र पूरा गर्न समेत बाग्मती क्षेत्र ढल निर्माणको लागि रु. ९ करोड ५० लाख विनियोजन गरेको छ।
११६. विज्ञान तथा प्रविधि क्षेत्रको निम्ति रु.१२ करोड ६० लाख विनियोजन गरिएको छ। च्छो-रोल्या हिम तालको विस्फोटनबाट त्यस क्षेत्रमा हुन सक्ने संभावित क्षतिलाई कम गर्न विस्फोटनको पूर्व संकेत एवं प्रभाव न्यूनीकरण अध्ययनको कार्य गरीनेछ। यसका अतिरिक्त वैकल्पिक उर्जा प्रवर्द्धन तथा बाढी नियन्त्रण एवं प्रभाव न्यूनीकरण अध्ययनको कार्य गरिनेछ। यसका अतिरिक्त वैकल्पिक उर्जा प्रवर्द्धन तथा बाढी नियन्त्रण एवं प्रभाव न्यूनीकरणको निम्ति बाढी भविष्यवाणी गर्ने कार्यक्रम संचालन गरिनेछ।
११७. जनसंख्या तथा वातावरणको क्षेत्रमा राष्ट्रिय जनसंख्या कार्यक्रम तथा वातावरण संरक्षण कार्यक्रम संचालन गर्नको निम्ति रकमको व्यवस्था गरिएको छ।
११८. संवैधानिक अंगहरूको संस्थागत सुदृढीकरण तथा भौतिक अवस्थामा सुधार गर्ने उद्देश्यले दातृ निकायहरूबाट सहायता परिचालन गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ। महालेखा परीक्षकको विभाग तथा लोकसेवा आयोगको संस्थागत सुदृढीकरण तथा भौतिक अवस्थामा सुधार ल्याउन उपयुक्त रकम विनियोजन गरिएको छ।
११९. बजेट तर्जुमा कार्यान्वयन तथा अनुगमन कार्यलाई व्यवस्थित गर्न सफ्टवेयर एवं कम्प्यूटर प्रणालीको विकास गरिएको छ। यसै क्रममा कार्यालय प्रयोगनको निम्ति तयार गरिने व्यय अनुमानको रकम विवरण पुस्तिकामा रकमगत रूपमा खर्चको स्रोत समेत खुलाई देखाइएको छ। वैदेशिक सहयोग संलग्न आयोजनाहरूको स्रोत पुस्तिकामा प्रत्येक आयोजनामा संलग्न दातृसंस्थाहरूको छुट्टा छुट्टै विवरण प्रस्तुत गरिएको छ। आगामी आर्थिक वर्षमा बजेट तर्जुमा एवं अनुगमनको कार्य अभ्र प्रभावकारी बनाउन बजेट तर्जुमा दिग्दर्शनको प्रयोग एवं केही मन्त्रालयहरूलाई अर्थ मन्त्रालयमा स्थापित कम्प्यूटर प्रणालीमा आवद्ध गरिनेछ।
१२०. मैले माथि पेश गरेको साधारण र विकास गरी कूल खर्च रु.६२ अर्ब २ करोड २२ लाख ९४ हजार मध्ये राजस्वको वर्तमान स्रोतबाट रु.३४ अर्ब ८५ करोड २४ लाख ७१ हजार, वैदेशिक सहायता अन्तर्गत अनुदानबाट रु.६ अर्ब २ करोड ९५ लाख २९ हजार र ऋण सहायताबाट रु.१५ अर्ब ५४ करोड २ लाख ९४ हजार व्यहोरिने भई रु. ५ अर्ब ६० करोड न्यून रहेको छ।

सभामुख महोदय,

१२१. अब म राजस्व सम्बन्धी प्रस्तावहरू प्रस्तुत गर्दछु।
१२२. केही समय यतादेखि राजस्व प्राप्तमा देखा परेका संरचनात्मक परिवर्तनका संकेतहरूबाट राजस्व संकलनको कार्य पहिलेको भन्दा बढी चुनौतीपूर्ण हुन थालेको छ। यस्तो अवस्थामा स्वस्फूर्त लचकता स्थापित हुने गरी कर प्रणालीको रूपान्तरण गर्नु परेको छ। मूलतः हाल आयातमा आधारित राजस्व संकलनलाई व्यापक आधारयुक्त गर्न तथा वैज्ञानिक बनाउन मूल्य अभिवृद्धि करको कार्यान्वयनका साथै, उत्पादनशील क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गरी आर्थिक कृषाकलापमा वृद्धि गर्ने एवं सर्वसाधारणलाई राहत दिने कार्य समेत गर्नु परेको छ। असल कर नीतिमा उपयुक्त दर, फराकिलो दायरा, सरल प्रकृया र चुस्त प्रशासन अन्तर्निहित हुनु पर्ने मान्यता अनुरूप करका दरहरूमा आवश्यक समायोजन र सुधार समेत गरी प्रस्ताव गरेको छु।
१२३. अब म अप्रत्यक्ष कर सम्बन्धी प्रस्ताव पेश गर्दछु।
१२४. चुरोट, मदिरा जस्तो पदार्थहरूको उपभोगमा दुरुत्साहन गर्न हाल लागि आएको अन्तःशुल्क दरवन्दीको संरचनामा परिवर्तन गरी अन्तःशुल्क दरमा वृद्धि समेत गरेको छु। देशभित्र सवारी तथा ढुवानी साधन उत्पादन गर्न केही उद्योगहरूलाई इजाजत प्रदान गरी सकिएकोले यस्ता सवारी साधनमा अन्तःशुल्क लगाउन वान्छनीय देखिएको हुंदा पिकअपमा १५ प्रतिशत र हल्का सवारी साधनमा ४० प्रतिशत अन्तःशुल्क लगाउने थप प्रस्ताव गरेको छु। टेलिभिजन तथा इटामा लागि आएको अन्तःशुल्क व्यवस्थालाई खारेज गरेको छु।

१२५. आगामी आर्थिक वर्षमा मूल्य अभिवृद्धिकर लागू गर्ने श्री ५ को सरकारको निर्णय अनुरूप खास गरी उद्योग तथा व्यापारलाई प्रतिस्पर्धात्मक बनाउन एवं आम जनतालाई राहत दिन वर्तमान १५ प्रतिशतको विक्रीकर दरलाई घटाई १० प्रतिशत कायम गरेको छु । विक्रेतामा दर्ता नगरी मालसामान पैठारी गर्नेको हकमा भने सो दरको दोब्बर गरी भन्सार विन्दुमा विक्रीकर असूल गर्ने व्यवस्था गरेको छु । साथै हाल उत्पादकहरू मात्र विक्रेतामा दर्ता हुने व्यवस्था भएकोमा उत्पादक बाहेक अन्य ठूला व्यवसायीहरू पनि दर्ता हुन सक्ने व्यवस्था गरेको छु । मूल्य अभिवृद्धि कर लागू भई विक्रेता वा सेवा आपूर्तिकर्ताको रूपमा दर्ता गर्ने प्रकृया पूरा भएपछि दोब्बर दरमा कर असूली गर्ने व्यवस्था हटाइने छ ।
१२६. हालको ठेक्काकर, होटलकर र मनोरन्जन करलाई पछि गएर मूल्य अभिवृद्धिकरले प्रतिस्थापन गर्ने व्यवस्था रहेको छ । तत्कालका लागि साविकमा बन्दोबस्त भई सकेका ठेक्काहरूको सम्बन्धमा साविक ठेक्का कर कै व्यवस्था कायम गरेको छु । मनोरन्जन करको हकमा हाल नेपाली चलचित्र प्रदर्शनबाट प्राप्त करको अंश उत्पादक, प्रदर्शकहरू समेतलाई वितरण हुने भएकोले वैकल्पिक व्यवस्था नहुन्जेलसम्मको लागि मौजुदा व्यवस्था कायमै राखेको छु । होटल कर मूल्यअभिवृद्धि कर लागू भएपछि प्रतिस्थापित हुने गरी यसै आर्थिक वर्षको शुरुदेखिनै विक्रीकरको रूपमा असूल गर्ने व्यवस्था मिलाएको छु ।
१२७. भन्सार महसूल तर्फ ५,१०,२० र ३० प्रतिशतका दरहरू कायम गरेको छु । हाल अधिकतम दर ११० प्रतिशत लागी आएको सवारी साधनहरूलाई विशेष दरको रूपमा ८० प्रतिशत कायम गरी अहिले लागी आएको महसूल नघट्टने गरी समायोजन गरेको छु । त्यस्तै मदिरा तथा चुरोटमा मूल्यको आधारमा महसूल लगाउने व्यवस्थाको सट्टा परिमाणको आधारमा लगाइने सरल व्यवस्था अपनाइएको छ । यसबाट होटल लगायत पर्यटन उद्योगको लागि विशेष सुविधा उपलब्ध हुन गई मदिरा तथा चुरोट आयात गर्न सुगम हुने विश्वास गरेको छु ।
१२८. भन्सार दर समायोजन तथा विक्रीकर दर परिवर्तनको कारणबाट केही मालवस्तुहरूको पैठारी महसूल दरमा परिवर्तन गर्नु परेको छ । हाल उद्योगको मेशिनरीको आयातमा दिई आएको छुट यथावत नै राखेको छु । सिंचाई कार्यमा प्रयोग हुने २ हर्ष पावर भन्दा बढीको इन्जिन सहितको पम्पिङ सेटमा सम्बन्धित निकायको सिफारिसमा मात्र महसूल छुट दिने गरी आएकोमा सिफारिश आवश्यक नपर्ने गरी महसूल छुट गरिएको छ । साथै कृषि तथा पशुजन्तु उद्योगलाई प्रोत्साहन गर्न यी उद्योगले पैठारी गर्ने सेपरेटर, मिल्क चिलिङ भ्याट, लिक्विड नाइट्रोजन, औद्योगिक रेफ्रिजेरेटर, कन्टेनर एवं फिड प्लाण्टमा एक प्रतिशत मात्र भन्सार महसूल लिई विक्रीकर छुट हुने व्यवस्था गरेको छु ।
१२९. शिक्षा तथा सूचना प्रवाहको क्षेत्रमा कम्प्यूटरको महत्वलाई हेरी कम्प्यूटर पार्टसको पैठारीमा लागी आएको पैठारी महसूल कम गरेको छु । साथै हाल लागी आएको टेलिभिजन तथा भिडियो दस्तुर खारेज गरेको छु ।
१३०. चामल, पिठो उत्पादन गर्ने उद्योगबाट निस्कने ढुटो, चोकर आदि उत्पादनहरू पर्याप्त आन्तरिक खपत हुन नसकेको र बढी महसूलको कारणबाट विदेश निकासी पनि हुन नसकेको परिप्रेक्ष्यमा ढुटो चोकर आदिको निकासी महसूल कम गरिएको छ । साथै चामल लगायतका खाद्य सामग्रीहरूको निकासीमा लागेको परिमाणात्मक बन्देज हटाई त्यस्ता वस्तुको निकासीमा केही महसूल लाग्ने व्यवस्था गरेको छु ।
१३१. भन्सार मूल्याङ्कनलाई अन्तर्राष्ट्रिय पद्धति अनुकूल सरल बनाउने सिसिलामा कारोवार मूल्यलाई मान्यता दिई जाने कानूनी व्यवस्था समेत भइसकेको पृष्ठभूमिमा कारोवार मूल्यको यकिन गर्ने आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ ।
१३२. दक्षिण एशियाली खेलकुद सन् १९९९ मा मात्र हुने भएको र केही पूर्वाधारहरू निर्माण समेत भइसकेकोले उक्त खेलकुदको लागि आवश्यक रकम संकलन गर्न गत वर्ष लगाइएको साफ गेम शुल्क आगामी आर्थिक वर्ष देखि संकलन नगर्ने गरी हाललाई खारेज गरिएको छ ।
१३३. करका दरहरूमा गरिएको उपरोक्त परिवर्तन तथा प्रशासनिक सुधारबाट अप्रत्यक्ष करतर्फ रु.१ अर्ब ३७ करोड थप राजश्व परिचालन हुनेछ ।
१३४. अब म प्रत्यक्ष कर सम्बन्धी प्रस्ताव पेश गर्दछु ।
१३५. चालु आर्थिक वर्षमा आयकर, घरजग्गा कर र घरवहालकर तर्फगरी थप १९ हजार करदातालाई करको दायरा भित्र ल्याई रु.५ करोड ६० लाख थप राजश्व असुल गरिएकोमा यो कार्यलाई आगामी आर्थिक वर्षमा पनि निरन्तरता दिई २५ हजार थप करदातालाई प्रत्यक्ष करको दायरामा ल्याउन लक्ष राखेको छु ।
१३६. व्यावसायिक संगठन एवं व्यावसायिक व्यक्तिलाई प्रोत्साहन गरी लगानी वृद्धि गर्न तथा वास्तविक आय घोषणा प्रोत्साहन गर्न करको दरमा समायोजन गरेको छु । यसका लागि कर्पोरेट, साभेदारी र व्यक्तिगत आयको उच्चतम करदर ३३ र ३० प्रतिशतबाट घटाई २५ प्रतिशत कायम गरेको छु । त्यस्तै बैक तथा वित्तीय संस्थाहरूको आयकर ३३

प्रतिशतबाट घटाई ३० प्रतिशत कायम गरेको छु । व्यक्तिगत आयकर तर्फको करमुक्त आय सीमा व्यक्तिको लागि रु.३० हजार र परिवारको लागि रु.४० हजार कायम गरेको छु । तोकिएको व्यवसाय गर्ने रु.५ लाखसम्म कारोवार भएका करदाता र साना घरेलु उद्योगले रु.१ हजार पूर्वानुमानित कर तिर्नुपर्ने व्यवस्थामा परिवर्तन गरी आगामी आर्थिक वर्षदेखि रु.७५० मात्र तिर्नु पर्ने व्यवस्था गरेको छु ।

- १३७ केही भाडाका सवारी साधनहरूमा लाग्ने पूर्वानुमानित आयकर दरमा र निजी सवारी साधनमा लाग्ने सवारी साधनको वार्षिक सवारी साधन कर दरमा केही समायोजन गरी हेरफेर गरेको छु । सवारी साधन कर यातायात व्यवस्था विभाग वा अन्तर्गत कार्यालयहरूबाट असूलगर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
- १३८ करको दायरामा आउन नसकेका करदातालाई करको दायरा भित्र ल्याउने उद्देश्यले स्वेच्छाले विगत वर्षहरूको आय घोषणा गरेमा त्यसता करदातालाई विवरण ढिला पेश गरेको कारणबाट हुन जरिवाना शुल्क मिनाहा दिने तथा अन्य कारवाही नहुने जस्ता सहूलियत दिने व्यवस्था गरेको छु । हाल दर्ता भएका लगती आयकरदाताहरू बाहेक अन्य व्यक्तिले वार्षिक रु.५ लाख भन्दा बढी रकम बैक वा वित्त कम्पनीमा जम्मा गर्न वा कुनै कम्पनीको शेयर खरिद गर्न वा रु.१० लाखभन्दा बढीको मोटरकार समेतका सम्पत्ति खरिद गर्नलाई आयकर तिरको निस्सा वा आफूलाई आयकर नलाग्ने प्रमाणपत्र पेश गर्न पर्ने व्यवस्था गरेको छु ।
- १३९ कुनै व्यक्ति वा निजको परिवारको नाममा शहरी क्षेत्रमा घरजग्गा र मोटरकार दुबै रहेछ र त्यस्तो व्यक्तिले नियमित रूपमा आय विवरण पेश गरेको रहेनछ भने निजले आफ्नो आयविवरण कर कार्यालयमा दाखिला अनिवार्य रूपले गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- १४० सीमित आर्थिक कारोवार हुने दुर्गम क्षेत्रका जिल्लाहरूमा टाढा रहेको कर कार्यालयमा आउन पर्ने कठिनाई हटाई स्थानीय कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट आयकर दर्ता प्रमाणपत्र नवीकरण गर्न पाउने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- १४१ कर प्रशासनलाई समयानुकूल सुधार गदै लग्ने क्रममा कर अधिकृतले गरेको कर निर्धारण उपर महानिर्देशकले पुनरावेदन सरहको निवेदन सुन्ने हालको व्यवस्थामा परिवर्तन गरी सोको सट्टा तीन सदस्यीय प्रशासकीय पुनरावेदन समितिको गठन गर्नको लागि कानूनमा आवश्यक सुधार गर्ने तर्फ कारवाही गरिने छ ।
- १४२ स्वयंकर निर्धारण गर्ने करदाताले आफ्नो आयवर्ष समाप्त भएको मितिले ३ महिनाभित्र अघिल्लो आर्थिक वर्षमा बुझाएको आयकर बराबर वा सोभन्दा बढी रकम अग्रिमरूपमा दाखिला गरेमा स्वयंकर निर्धारणको विवरण फाराम भरी कर अधिकृतकहाँ दाखिला गर्ने म्याद चैत्र मसान्तसम्मको पाउने व्यवस्था गरेको छु ।
- १४३ उद्योग, व्यापार,पेशा, व्यावसायीले काममा लगाएका कामदार कर्मचारीलाई मासिक रु.१ लाख रुपैयासम्म पारिश्रमिक दिइएकोमा कर अधिकृतले नै स्वीकृति दिन सक्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
- १४४ घरजग्गा किनबेच गर्ने समेतका पूँजीगत सम्पत्तिमा लगानी गरी पूँजीगत लाभ वा नाफा आर्जन गरी लाभ गर्ने करदाताको खुद आय कायम गर्ने तरीका छुट्टै तोकिएको व्यवस्था मिलाइएको छ ।
- १४५ उद्योग, व्यापार पेशा व्यवसाय गर्ने करदाताले घरवहाल र पारिश्रमिक भुक्तानीमा आयकर वापत अग्रिम कर कट्टी गरी दाखिला गर्नु पर्ने भएता पनि त्यसरी अग्रिम कट्टा नगरेको कारणबाट मात्र आयकर दर्ता प्रमाणपत्र नवीकरण रोकका गरिनेछैन ।
- १४६ नगरविकास उन्मुख केही गाँउ विकास समितिहरूको बडामा घरजग्गा कर लगाउने प्रयोजनको लागि त्यस्ता गाउँ विकास समितिका बडाहरू वर्गीकृत गरिएको छ । घरजग्गा कर असूली कार्यमा सक्रिय सहयोग पुऱ्याउने नगरपालिका तथा यो व्यवस्था लागु भएपछिका गाउँ विकास समितिहरूलाई कर कार्यालयले असूल गरेको कुल घरजग्गा कर मध्ये ७५ प्रतिशत रकम सम्बन्धित निकायलाई दिइने साविकको व्यवस्थालाई अझबढी सहभागितामूलक बनाउन प्रयास गरिनेछ ।
- १४७ लेखा राख्न अनिवार्य भएका करदाताहरू र तोकिएको रकम भन्दा बढी कारोवार गर्नेले अनिवार्यरूपमा स्वयंकर निर्धारण गर्नुपर्नेछ । यस्तो स्वयंकर निर्धारण विवरणसाथ लाग्ने कर रकमको निस्सा कर कार्यालयमा दाखिला भएकै बखत वा सोही दिनमा नभ्याए भोलिपल्ट कर अधिकृतले तोकिएको स्वयंकर दाखिला प्रमाणपत्र प्रमाणित गरी सम्बन्धित करदातालाई दिनुपर्छ । यस्तो प्रमाणपत्रलाई सम्बन्धित कर चुक्ता प्रमाणपत्र मानिनेछ । प्रारम्भिक छानविन गर्दाको बखत फेला पारेका कर घटाउने बर्दानयतपूर्ण त्रुटिहरू वा कार्यालयमा उपलब्ध अभिलेख, अनुसन्धानात्मक तथ्यहरूसँग मिलान नभएका वा सुराकी सूचना, उजुरीका आधारमा त्यस्तो स्वयंकर निर्धारण विवरणहरूको विस्तृत छानविन गरिनेछ । यसका अतिरिक्त विभिन्न आय र पेशा-व्यवसायी समूह समावेश हुने गरी २५ प्रतिशत नमूना छनौटमा परेका स्वयंकर निर्धारण विवरण विस्तृत छानविनका विषय बनाइनेछन् ।

- १४८ मूल्य अभिवृद्धि कर लागेको मालबस्तु वा सेवामा सो कर प्रयोजनको लागि मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयबाट मान्यता पाएको कारोवारको तथ्याङ्क अन्यथा प्रमाणीत भएकोमा बाहेक आयकर प्रयोजनको लागि पनि मान्य हुनेछ ।
- १४९ करदाताले आफूले तिर्नपर्ने गरेको रकम तिर्न कर अधिकृतबाट भौचर प्रमाणीत गर्नु पर्ने व्यवस्था हटाई आफैँ बैंक भौचर भरी बैंक दाखिला गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाएको छु ।
- १५० प्रत्यक्ष करका दरहरूमा गरिएको परिवर्तन र प्रशासनिक सुदृढिकरणबाट थप रु.३८ करोड राजस्व परिचालन हुने अनुमान गरिएको छ ।
- १५१ विक्रीकर, अन्तःशुल्क तथा भन्सारका दरहरू आजकै मिति देखि लागू हुनेछन् ।
- १५२ प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष करका दरहरूमा गरिएको हेरफेर बाहेक अरु दरहरू यथावत राखेको छु । राजश्वको वर्तमान श्रोतबाट प्राप्त रकम बाहेक कर र गैर कर राजस्वको दरहरूमा गरिएको परिवर्तन तथा प्रशासनिक सुधारबाट रु.२ अर्ब २० करोड थप राजश्व उठ्ने अनुमान गरेको छु । यस प्रकार रु.३ अर्ब ४० करोड खुद न्यून रहन जानेछ ।

सभामुख महोदय,

- १५३ उपरोक्त न्यून पूर्ति गर्ने क्रममा बैकिंग क्षेत्रबाट रु.१ अर्ब ६० करोड तथा गैर बैकिंग क्षेत्रबाट रु.१ अर्ब ८० करोड आन्तरिक ऋण उठाई पूर्ति गरिनेछ । बैकिंग क्षेत्रबाट उठाईने ऋण मध्ये रु.२५ करोड गोरखकाली रबर उद्योगले श्री ५ को सरकारको जमानतमा बैकिंग क्षेत्रबाट लिएको ऋणको साँवा व्याज भुक्तानी गर्न संस्थागत पुनर्स्थापनाको आधारमा सो उद्योगलाई ऋण उपलब्ध गराइने छ ।
- १५४ आर्थिक वर्ष २०५२/५३ को यथार्थ आय व्यय, आर्थिक वर्ष २०५३/५४ को संशोधित आय व्ययको अनुमान र आर्थिक वर्ष २०५४/५५ को अनुमानित आय व्यय अनुसूचीहरूमा उल्लेख गरेको छु ।
- १५५ मित्रराष्ट्र तथा दातृ संस्थाहरूबाट श्री ५ को सरकारलाई दिइने प्राविधिक सहायता तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थाहरू सम्बन्धी संक्षिप्त विवरण छुट्टै प्रस्तुत गरेको छु ।
- १५६ देशमा व्याप्त कहालीलाग्दो गरिवी, ग्रामीण पछोटेपन, कृषि क्षेत्रको मन्द वृद्धि तथा गैर कृषि क्षेत्रको उत्पादनको वृद्धिदरमा आएको कमी समेतलाई ध्यानमा राखी आगामी आर्थिक वर्षको बजेटमा गरिवी निवारण सम्बन्धी एकिकृत एवं प्रभावकारी कार्यक्रम संचालन गर्न प्रयत्न गरेको छु । विकेन्द्रीकरणको सिद्धान्त अनुरूप जन सहभागिताको आधारमा स्थानीय साधन र श्रोतको परिचालन गरी ग्रामीण क्षेत्रमा विकासको दिगो जग बसाउने, कृषि क्षेत्रको लागि दीर्घकालीन योजना लागू गर्ने तथा गैरकृषि क्षेत्रमा वित्तीय प्रोत्साहनहरू प्रदान गरी उत्पादनशील क्षेत्रहरूलाई प्रोत्साहित गर्ने रणनीति अख्तियार गरिएको छ । कर संरचनामा भएको व्यापक सुधारले गर्दा आम जनतालाई पनि राहत पुग्ने विश्वास लिएको छु ।
- १५७ प्रस्तुत बजेटमा अवलम्बन गरिएका नीति तथा व्यापक सुधारका कार्यक्रमहरूबाट आगामी आर्थिक वर्ष २०५४/५५ मा राजश्व संकलन कूल गार्हस्थ उत्पादनको अनुपातमा ०.६ प्रतिशतले वृद्धि भै १२.१ प्रतिशत पुग्ने पूर्वानुमान गरिएको छ । आगामी आर्थिक वर्षमा कालिगण्डकी "ए" को निर्माण कार्य तिब्र बनाउन विदेशी ऋणको विनियोजन बढाउनु परेकोले बजेट घाटामा केही वृद्धि हुन गएको देखिन्छ । तर कालिगण्डकी विनियोजन गरिएको रकम अलग राख्ने हो भने बजेटघाटा कम हुने देखिन्छ । चालु आर्थिक वर्षमा आन्तरिक ऋण र ओभरड्राफ्ट समेत गरी खूद आन्तरिक ऋण कूल गार्हस्थ उत्पादनको १.१ प्रतिशत भएकोमा आगामी आर्थिक वर्षमा यो अंश करिब आधा प्रतिशत मात्र हुने अनुमान छ ।
- १५८ आगामी आर्थिक वर्ष २०५४/५५ मा लिईने नीति तथा आर्थिक क्रियाकलापबाट मुद्रा प्रदाय करिब १३ प्रतिशतमा स्थिर रहने र कर संरचनामा भएको सुधार तथा मुद्रा प्रदायमा हुने नियन्त्रणले गर्दा मूल्य वृद्धि ७ प्रतिशत मात्र हुने अनुमान गरिएको छ । बजेटले अवलम्बन गरेको नीतिले गर्दा सरकारी तथा निजी क्षेत्रमा बढ्न सक्ने आर्थिक क्रियाकलापलाई समेत ध्यानमा राख्दा आर्थिक वर्ष २०५४/५५ मा कूल गार्हस्थ उत्पादन ५ देखि ६ प्रतिशतले बढ्ने पूर्वानुमान गरेको छु ।
- १५९ मैले आगामी आर्थिक वर्षको बजेट तर्जुमा गर्दा सल्लाह र सुझाव दिई सहयोग गर्नु हुने माननीय सांसद मित्रहरू, वृद्धिजीवी, उद्योगपति, व्यापारी, पत्रकार, महामहिम राजदूतहरू तथा दातृसंस्थाका प्रतिनिधि मित्रहरू सबैप्रति आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । साथै नेपालको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा सघाउ पुऱ्याउने मित्रराष्ट्रहरू तथा दातृ संस्थाहरूबाट प्राप्त सहयोगको लागि श्री ५ को सरकारको तर्फबाट म हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।
- १६० अन्तमा, आर्थिक वर्ष २०५४/५५ को यस बजेटको सफल कार्यान्वयनको लागि सबै पक्षबाट सहयोग प्राप्त हुने अपेक्षा राखेको छु ।

धन्यवाद

आय व्ययको विवरण

अनुसूची १
रु. हजारमा

विवरण	आ.ब. २०५२/५३ को यथार्थ	आ.ब. २०५३/५४ को संशोधित अनुमान	आ.ब. २०५४/५५ को अनुमान
कूल खर्च	४६५४२३८०	५११६८१२४	६२०२२९४
साधारण तर्फ	२१५६१८५०	२४७२०९२२	२७९८३४४६
बिकास तर्फ	२४९८०५३०	२६४४७२०२	३४०३८८४८
खर्च व्यहोर्न श्रोतहरु	३२७१८२५१	३६२८४३२६	४३०८२०००
राजश्व	२७८९३०७८	३१२१४१३१	३७०५२४७१
राजश्वको बर्तमान श्रोतवाट कर परिवर्तन तथा प्रशासनिक सुधार	२७८९३०७८	३१२१४१३१	३४८५२४७१
वैदेशिक सहायता (अनुदान)	४८२५१७३	५०७०१९५	६०२९५२९
द्विपक्षीय	३०७३३३८	३९७६१९२	३८७७८२९
बहुपक्षीय	१७५१८३५	१०९४००३	२१५१७००
बचत (+), न्यून (-)	-१३८२४१२९	-१४८८३७९८	-१८९४०२९४
वैदेशिक सहायता (ऋण)	९४६३९०३	१०४७८१५६	१५५४०२९४
द्विपक्षीय	४६०००१	४७२५००	९४६५६५
बहुपक्षीय	९००३९०२	१०००५६५६	१४५९३७२९
आन्तरिक ऋण	२२०००००	३००००००	३४०००००
वैकिङ्ग क्षेत्र	७५००००	१५०००००	१६०००००
गैर वैकिङ्ग क्षेत्र	१४५००००	१५०००००	१८०००००
नगद मौज्दातमा परिवर्तन (-बचत)	-२१६०२२६	-१४०५६४२	

राजश्व अनुमान
आर्थिक वर्ष २०५४।५५

अनुसूची २
रु. हजारमा

संकेत संख्या	शीर्षक	वर्तमान श्रोतबाट	कर परिवर्तन तथा परुशासनिक सुधारबाट	जम्मा
१.१.०१.००	वैदेशिक व्यापारमा आधारित वस्तुगत कर	९५०००००	२०००००	९७०००००
१.१.०१.१०	पैठारी महसूल	८१६००००	२०००००	८३६००००
१.१.०१.२०	समकारक महसूल	३००००	०	३००००
१.१.०१.३०	भारतीय अन्तःशुल्क फिर्ता	११०००००	०	११०००००
१.१.०१.४०	निकासी महसूल	७५०००	०	७५०००
१.१.०१.५०	निकासी सेवा शुल्क	११५०००	०	११५०००
१.१.०१.६०	भन्सारको अन्य आय	२००००	०	२००००
१.१.०२.००	बस्तु तथा सेवामा आधारित आन्तरिक वस्तुगत कर	१२७२५२५१	११७००००	१३८९५२५१
१.१.०२.१०	विक्री कर/मूल्यअभिवृद्धि कर	८६६००००	७८००००	९४४००००
१.१.०२.११	उत्पादन	११४००००	६००००	१२०००००
१.१.०२.१२	पैठारी महसूल	६६३००००	५१००००	७१४००००
१.१.०२.१३	विक्री वितरण	२९००००	२१००००	५०००००
१.१.०२.१४	सेवा	६०००००	०	६०००००
१.१.०२.२०	अन्तःशुल्क	२८१००००	२९००००	३१०००००
१.१.०२.२१	चुरोट	१३०००००	२०००००	१५०००००
१.१.०२.२२	बिडी	३००००	०	३००००
१.१.०२.२३	उच्च कोटीको मदिरा	७७५०००	५००००	८२५०००
१.१.०२.२४	निम्न कोटीको मदिरा	५०००	०	५०००
१.१.०२.२५	वियर	६१००००	४००००	६५००००
१.१.०२.२६	अन्य औद्योगिक उत्पादन	९००००	०	९००००
१.१.०२.३०	ठेक्का कर	५०००००	०	५०००००
१.१.०२.४०	मनोरञ्जन कर	१५००००	०	१५००००
१.१.०२.५०	सावरी साधन कर	१५००००	१०००००	२५००००
१.१.०२.६०	होटेल कर	५५२५१	०	५५२५१
१.१.०२.७०	हवाई उडान कर	४०००००	०	४०००००
१.१.०२.७१	आन्तरिक हवाई उडान कर	४००००	०	४००००
१.१.०२.७२	वाह्य हवाई उडान कर	३६००००	०	३६००००
प्रत्यक्ष कर जम्मा		२२२२५२५१	१३७००००	२३६९५२५१
१.१.०३.००	आयकर	४३७००००	३८००००	४७५००००
१.१.०३.१०	संस्थागत आय कर	२७६००००	१५००००	२९१००००
१.१.०३.११	सरकारी प्रतिष्ठानहरु	११५००००	०	११५००००
१.१.०३.१२	पब्लिक लिमिटेड कम्पनीहरु	८६००००	१०००००	९६००००
१.१.०३.१३	प्राइभेट लिमिटेड कम्पनीहरु	७५००००	५००००	८०००००
१.१.०३.२०	व्यक्तिगत आयकर	१३०००००	२३००००	१५३००००
१.१.०३.२१	पारिश्रमिक	१८००००	०	१८००००
१.१.०३.२२	उद्योग, व्यापार पेशा तथा व्यवसाय	११२००००	२३००००	१३५००००
१.१.०३.३०	घर जग्गा बहाल कर	१५००००	०	१५००००
१.१.०३.४०	व्याज कर	१६००००	०	१६००००
१.१.०४.००	घर जग्गा तथा अन्य सम्पत्तिमा लाग्ने कर	१२५००००	०	१२५००००
१.१.०४.१०	मालपोत	१०००	०	१०००
१.१.०४.२०	भूमिकर	५००	०	५००
१.१.०४.३०	घर जग्गा रजिष्ट्रेशन	११४८५००	०	११४८५००
१.१.०४.४०	घर जग्गा कर	१०००००	०	१०००००
प्रत्यक्ष कर जम्मा		५६२००००	३८००००	६००००००
कर राजश्व जम्मा		२७८४५२५१	१७५००००	२९५९५२५१
१.१.०५.००	दस्तुर तथा शुल्क	१२०३८००	५००००	१२५३८००
१.१.०५.१०	फर्म रजिष्ट्रेशन दस्तुर	५५०००	०	५५०००
१.१.०५.२०	एजेन्सी रजिष्ट्रेशन दस्तुर	५०००	०	५०००

१.१.०५.३०	हात हतियार रजिष्ट्रेशन दस्तुर	३५००	०	३५००
१.१.०५.४०	सवारी इजाजत दस्तुर	७००००	०	७००००
१.१.०५.५०	निकासी पैठारी इजाजत दस्तुर	१९४००	०	१९४००
१.१.०५.६०	परीक्षा दस्तुर	२००००	०	२००००
१.१.०५.७०	पासपोर्ट दस्तुर	३६६०००	५००००	४१६०००
१.१.०५.८०	पर्यटन शुल्क	६०९५००	०	६०९५००
१.१.०५.८१	भिसा शुल्क	३०००००	०	३०००००
१.१.०५.८२	पर्वतारोहण तथा ट्रेकिङ्ग शुल्क	३०००००	०	३०००००
१.१.०५.८३	अन्य शुल्क	९५००	०	९५००
१.१.०५.९०	अन्य प्रशासनिक दस्तुर	५३४००	०	५३४००
१.१.०६.००	हण्ड, जरिवाना र जफत	१४००००	०	१४००००
१.१.०६.१०	न्यायीक दस्तुर, दण्ड, जरिवाना र जफत	१२००००	०	१२००००
१.१.०६.२०	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत	२००००	०	२००००
१.१.०७.००	सरकारी सम्पत्ति, सेवा तथा वस्तुहरुको विक्री तथा	११०५०००	०	११०५०००
१.१.०७.१०	जलश्रोत क्षेत्रको आय	३००००	०	३००००
१.१.०७.११	पिउने पानी	२५०००	०	२५०००
१.१.०७.१२	सिंचाई	२०००	०	२०००
१.१.०७.१३	विद्युत	३०००	०	३०००
१.१.०७.२०	हुलाक क्षेत्रको आय	१६००००	०	१६००००
१.१.०७.३०	खाद्य कृषि क्षेत्रको आय	३५०००	०	३५०००
१.१.०७.४०	शिक्षा क्षेत्रको आय	४००००	०	४००००
१.१.०७.५०	वन क्षेत्रको आय	४५००००	०	४५००००
१.१.०७.६०	यातायात क्षेत्रको आय	२७००००	०	२७००००
१.१.०७.७०	सरकारी क्षेत्रको अन्य आय	१०००००	०	१०००००
१.१.०८.००	लाभांश	१३२७३००	०	१३२७३००
१.१.०८.१०	वित्तीय प्रतिष्ठान	१२६२६००	०	१२६२६००
१.१.०८.२०	ब्यापारीक प्रतिष्ठान	२५०००	०	२५०००
१.१.०८.३०	औद्योगिक प्रतिष्ठान	३५००	०	३५००
१.१.०८.०४	सेवा मूलक प्रतिष्ठान	३५०००	०	३५०००
१.१.०८.५०	अन्य	१०००	०	१०००
१.१.०९.००	ब्याज कर	१६०००००	०	१६०००००
१.१.०९.१०	वित्तीय प्रतिष्ठान	७५०००	०	७५०००
१.१.०९.२०	ब्यापारीक प्रतिष्ठान	१०००	०	१०००
१.१.०९.३०	औद्योगिक प्रतिष्ठान	५००००	०	५००००
१.१.०९.४	सेवा मूलक प्रतिष्ठान	१४७३०००	०	१४७३०००
१.१.०९.५०	अन्य	१०००	०	१०००
१.१.१०.००	रोयल्टी र सरकारी सम्पत्ति विक्री	२४००००	२०००००	४४००००
१.१.१०.१०	रोयल्टी	१६००००	२०००००	३६००००
१.१.१०.११	खानी रोयल्टी	५०००	०	५०००
१.१.१०.१२	जलश्रोत सम्बन्धी रोयल्टी	१४००००	२०००००	३४००००
१.१.१०.१३	अन्य रोयल्टी	३५०००	०	३५०००
१.१.१०.२०	विक्री	६००००	०	६००००
१.१.१०.२१	सरकारी घर जग्गा विक्री	२००००	०	२००००
१.१.१०.२२	सरकारी सामान विक्री	२५०००	०	२५०००
१.१.१०.२३	अन्य विक्री	१५०००	०	१५०००
१.१.११.००	साँव फिर्ता	१३११२००	०	१३११२००
१.१.११.१०	वित्तीय प्रतिष्ठान	२५००००	०	२५००००
१.१.११.२०	ब्यापारीक प्रतिष्ठान	१०००	०	१०००
१.१.११.३०	औद्योगिक प्रतिष्ठान	१६००००	०	१६००००
१.१.११.४०	सेवा मूलक प्रतिष्ठान	९०००००	०	९०००००
१.१.११.५०	अन्य	२००	०	२००
१.१.१२.००	दातव्य तथा उपहार विविध आय	७९९२०	२०००००	२७९९२०
१.१.१२.१०	दातव्य तथा उपहार	२००	०	२००
१.१.१२.२०	विविध आय	७९७२०	२०००००	२७९७२०
गैर कर राजश्व जम्मा		७००७२२०	१२००००	७१२७२२०
राजश्व जम्मा		३४८५२४७१	२२०००००	३७०५२४७१

आर्थिक वर्ष २०५४।५५ को बजेट अनुमानको सारांश

अनुसूची ३

रु. हजारमा

विवरण	२०५२।५३ को यथार्थ खर्च	२०५३।५४ को संशोधित अनुमान	२०५४।५५ को अनुमान
कुल खर्च	४६५४२३८०	५११६८१२४	६२०२२२९४
साधारण	२१५६१८५०	२४७२०९२२	२७९८३४४६
विकास	२४९८०५३०	२६४४७२०२	३४०३८८४८
विकास केन्द्रीयस्तर	१९७९५११९	२१३२०२१०	२७४०९४८५
विकास जिल्लास्तर	५१८५४११	५१२६९९२	६६२९३६३
संचित कोष माथि व्ययभार हुने	६८७६८३७	७८१७६९४	८३७२२०५
संचित कोषबाट विनियोजन हुने	३९६६५५४३	४३३५०४३०	५३६५००८९
कर्मचारी खर्च			१२३५७११९
अन्य खर्च			२१३६६६७६
पूँजीगत खर्च			२८२९८४९९

अनुदान संख्या	विवरण	साधारण	विकास	जम्मा
११	श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरवार	७३४१०	०	७३४१०
१२	राजपरिषद्	५८०२	०	५८०२
१३	संसद	१२६८०४	०	१२६८०४
१४	अदालत	२४९८९३	०	२४९८९३
१५	अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग	६६३३	०	६६३३
१६	महालेखा परिक्षकको विभाग	३२७३२	१५००	३४२३२
१७	लोक सेवा आयोग	४०८२२	३०००	४३८२२
१८	निर्वाचन आयोग	४४९२४	०	४४९२४
१९	महान्यायाधिवक्तको कार्यालय	४७४९७	०	४७४९७
२०	न्याय परिषद्	१५५६	०	१५५६
२५	प्रधानमन्त्रिको कार्यालय	७६३४	०	७६३४
२६	उप-प्रधानमन्त्रिको कार्यालय	३११५	०	३११५
३०	मन्त्रिपरिषद्	२९७९३	०	२९७९३
३५	अर्थ मन्त्रालय	२८२२१४	३३४८००	६१७०१४
३६	आपूर्ति मन्त्रालय	३६६६	२२९६६६	२२९६६६
३७	आवास तथा भौतिक योजना मन्त्रालय	९४६०३	१६७८०९०	१७७२६९३
३८	उद्योग मन्त्रालय	२३२४८२	२७९२१४	५११६९६
३९	कानून तथा न्या मन्त्रालय	१६४७९	०	१६४७९
४०	कृषि मन्त्रालय	९२९१६	२१७४२७७	२२६७१९३
४५	गृह मन्त्रालय	२९२९२७५	४९१४	२९३४१८९
४६	जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय	५४५६	२५३१०	३०७६६
४७	जलश्रोत मन्त्रालय	१२८३२१	३०७८६५३	३२०६९७४
४८	निर्माण तथा यातायात मन्त्रालय	१७७९२०	४६६२३२३	४८४०२४३
४९	पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	११०३३७	१०१०३१७	११२०६५४
५०	परराष्ट्र मन्त्रालय	६०३८२०	०	६०३८२०
५५	भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	२२३०७५	२४२४२९	४६५५०४
५६	महिला तथा सामाज कल्याण मन्त्रालय	४७५६५	१६३२५	६३८९०
५७	युवा, खेलकूद तथा संस्कृति मन्त्रालय	८३१७६	६०२०८०	६८५२५६
५८	रक्षा मन्त्रालय	२६३०७८१	०	२६३०७८१
५९	वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालय	५६४०७२	५१५३८६	१०७९४५८
६०	वाणिज्य मन्त्रालय	२०२६०	११६४०१	१३६६६१
६१	विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	१२७५४	१२६००३	१३८७५७
६५	शिक्षा मन्त्रालय	५४५५४७६	२६५९४४६	६११४९२२
६६	सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	३५३५०	३०००	३८३५०
६७	सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय	५८७२४०	९१०८२	६७८३२२
६८	संसदीय व्यवस्था मन्त्रालय	२०२८	०	२०२८
६९	स्थानीय विकास मन्त्रालय	२९३१९	४२३२४३९	४२६१७५८
७०	स्वास्थ्य मन्त्रालय	११३८८४३	२७११९६	३८५००३९
७१	श्रम मन्त्रालय	१२५८२	६३६४८	७६२३०
७२	राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	४९३०१	२४७७२	७४०७३
८१	अर्थ मन्त्रालय – आन्तरिक ऋण भुक्तानी	४२०३२००	०	४२०३२००
८२	अर्थ मन्त्रालय – वैदेशिक ऋण भुक्तानी (बहुपक्षीय)	२९०००००	०	२९०००००
८३	अर्थ मन्त्रालय – वैदेशिक ऋण भुक्तानी (द्विपक्षीय)	१०६६५००	०	१०६६५००
८६	अर्थ मन्त्रालय – लगानी वैदेशिक संस्थाहरु	२५४००	०	२५४००
८७	अर्थ मन्त्रालय – लगानी सार्वजनिक संस्था	०	८७५३५४३	८७५३५४३
८८	अर्थ मन्त्रालय – लगानी अन्य	०	१२००००	१२००००
९५	अर्थ मन्त्रालय – विविध	३५४८५००	२८२७००	३८३१२००
	जम्मा	२७९८३४४६	३४०३८८४८	६२०२२२९४

राजश्व असुली विवरण

अनुसूची ५

रु. हजारमा

सकेत संख्या	शीर्षक	आर्थिक वर्ष २०५२/५३ को यथार्थ	आर्थिक वर्ष २०५३/५४ को संशोधित अनुमान
१.१.०१.००	वैदेशिक व्यापारमा आधारित वस्तुगत कर	७३२७३६४	८५९५८०५
१.१.०१.१०	पैठारी महसूल	६२४६४५१	७३४३१५०
१.१.०१.२०	समकारक महसूल	७६७०	२५९१७
१.१.०१.३०	भारतीय अन्तःशुल्क फिर्ता	८९९८८८	१०३६६८०
१.१.०१.४०	निकासी महसूल	५०९८८	६०४७३
१.१.०१.५०	निकासी सेवा शुल्क	९८९१४	११२३०७
१.१.०१.६०	भन्सारको अन्य आय	२३४५३	१७२७८
१.१.०२.००	वस्तु तथा सेवामा आधारित आन्तरिक वस्तुगत कर	९७५५३८२	११२८१०१८
१.१.०२.१०	विक्री कर/मूल्यअभिवृद्धि कर	६४३१२८४	७३३०६४९
१.१.०२.११	उत्पादन	१६४२३५५	१३१९५१६
१.१.०२.१२	पैठारी महसूल	४३८१५२८	५४३९३४३
१.१.०२.१३	विक्री वितरण	१५२९७	५८६४५
१.१.०२.१४	सेवा	३९२१०४	५१३१४५
१.१.०२.२०	अन्तःशुल्क	१९४४२५४	२३५४१५७
१.१.०२.२१	चुरोट	८७२२६७	११२७६४१
१.१.०२.२२	विडी	७२७८	२५८९६
१.१.०२.२३	उच्च कोटीको मदिरा	३४७९९३	५६४९९८
१.१.०२.२४	निम्न कोटीको मदिरा	१८८०८५	४७०८३
१.१.०२.२५	वियर	४०५०८९	४७०८३१
१.१.०२.२६	अन्य औद्योगिक उत्पादन	१२४३४२	११७७०८
१.१.०२.३०	ठेक्का कर	६१३३७६	७०००००
१.१.०२.४०	मनोरञ्जन कर	१००३७९	११५०९६
१.१.०२.५०	सावरी साधन कर	७०७८२	११९५२८
१.१.०२.६०	होटेल कर	२८४१८२	३२९९४७
१.१.०२.७०	हवाई उडान कर	३१११२५	३३१६४१
१.१.०२.७१	आन्तरिक हवाई उडान कर	६९७०६	२३२१५
१.१.०२.७२	वाह्य हवाई उडान कर	२४१४१९	३०८४२६
	अप्रत्यक्ष कर जम्मा	१७०८२७४९	१९८७८२३३
१.१.०३.००	आयकर	३४३१३६६	३८६७२४६
१.१.०३.१०	संस्थागत आय कर	२२७२५६०	२४४४६००
१.१.०३.११	सरकारी प्रतिष्ठानहरु	११४४४८१	९७७८४०
१.१.०३.१२	पब्लिक लिमिटेड कम्पनीहरु	५६३६९९	७८२२७२
१.१.०३.१३	प्राइभेट लिमिटेड कम्पनीहरु	५६४१८०	६८४४८८
१.१.०३.२०	व्यक्तिगत आयकर	९३२९७६	११६०४००
१.१.०३.२१	पारिश्रमिक	१३३१४४	१६५०६०
१.१.०३.२२	उद्योग, व्यापार पेशा तथा व्यवसाय	७९९८३२	९९५३४०
१.१.०३.३०	घर जग्गा बहाल कर	१०६०४१	१२७३००
१.१.०३.४०	ब्याज कर	११९७८९	१३४९४६
१.१.०४.००	घर जग्गा तथा अन्य सम्पत्तिमा लाग्ने कर	११५३८५५	११६०८००
१.१.०४.१०	मालपोत	११४६९	७०९२
१.१.०४.२०	भूमिकर	६७४०	३२८२
१.१.०४.३०	घर जग्गा रजिष्ट्रेशन	१०४८४१४	१०५५४३४
१.१.०४.४०	घर जग्गा कर	८७२३२	९४९९२
	प्रत्यक्ष कर जम्मा	४५८५२२१	५०९८०४६
	कर राजश्व जम्मा	२१६६७९६७	२४९०४८६९
१.१.०५.००	दस्तुर तथा शुल्क	८१४१५२	४२४९२६०
१.१.०५.१०	फर्म रजिष्ट्रेशन दस्तुर	३७९४७	४५०००
१.१.०५.२०	एजेन्सी रजिष्ट्रेशन दस्तुर	१२५५	३०००
१.१.०५.३०	हात हतियार रजिष्ट्रेशन दस्तुर	२५१९	३५००
१.१.०५.४०	सवारी इजाजत दस्तुर	५७९६६	७००००
१.१.०५.५०	निकासी पैठारी इजाजत दस्तुर	७९२६	१९४८५

१.१.०५.६०	परीक्षा दस्तुर	१०८६२	२००००
१.१.०५.७०	पासपोर्ट दस्तुर	२६१३४०	३५०००००
१.१.०५.८०	पर्यटन शुल्क	३९४५७३	५४०२७५
१.१.०५.८१	भिसा शुल्क	१९६८९६	२८०७५०
१.१.०५.८२	पर्वतारोहण तथा ट्रेकिङ्ग शुल्क	१९४२४०	२५००००
१.१.०५.८३	अन्य शुल्क	३४३७	९५२५
१.१.०५.९०	अन्य प्रशासनिक दस्तुर	४१३६४	४८०००
१.१.०६.००	हण्ड, जरिवाना र जफत	१२७८५४	१३५०००
१.१.०६.१०	न्यायीक दस्तुर, दण्ड, जरिवाना र जफत	११४८३४	११५०००
१.१.०६.२०	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत	१३०२०	२००००
१.१.०७.००	सरकारी सम्पत्ति, सेवा तथा वस्तुहरुको विक्री तथा	१०१७२६५	१०७५०००
१.१.०७.१०	जलश्रोत क्षेत्रको आय	२३३९३	३००००
१.१.०७.११	पिउने पानी	१९२०८	२५०००
१.१.०७.१२	सिंचाई	१६६०	२०००
१.१.०७.१३	विद्युत	२५२५	३०००
१.१.०७.२०	हुलाक क्षेत्रको आय	१५७५४९	१८५०००
१.१.०७.३०	खाद्य कृषि क्षेत्रको आय	२०९७७	३५०००
१.१.०७.४०	शिक्षा क्षेत्रको आय	२२६७३	२५०००
१.१.०७.५०	वन क्षेत्रको आय	४४२१०८	४५००००
१.१.०७.६०	यातायात क्षेत्रको आय	२६३०४०	२५००००
१.१.०७.७०	सरकारी क्षेत्रको अन्य आय	८७५२५	१०००००
१.१.०८.००	लाभांश	१३६३००९	१२१७३८०
१.१.०८.१०	वित्तीय प्रतिष्ठान	१२८१३३१	११६००००
१.१.०८.२०	ब्यापारीक प्रतिष्ठान	४७१७५	१७८८०
१.१.०८.३०	औद्योगिक प्रतिष्ठान	२०००	३५००
१.१.०८.०४	सेवा मूलक प्रतिष्ठान	३११२१	३५०००
१.१.०८.५०	अन्य	१३८२	१०००
१.१.०९.००	ब्याज कर	१७२४८९७	१५१९५६२
१.१.०९.१०	वित्तीय प्रतिष्ठान	४२६३०	८५४६५
१.१.०९.२०	ब्यापारीक प्रतिष्ठान	२	१०००
१.१.०९.३०	औद्योगिक प्रतिष्ठान	५९३२७	४२०४०
१.१.०९.४	सेवा मूलक प्रतिष्ठान	१६२२२१५	१३९००५७
१.१.०९.५०	अन्य	७२३	१०००
१.१.१०.००	रोयल्टी र सरकारी सम्पत्ति विक्री	६७८६९	१९०१००
१.१.१०.१०	रोयल्टी	२७७३१	१३०१००
१.१.१०.११	खानी रोयल्टी	२२३०	५०००
१.१.१०.१२	जलश्रोत सम्बन्धी रोयल्टी	०	९०१००
१.१.१०.१३	अन्य रोयल्टी	२५५०१	३५०००
१.१.१०.२०	विक्री	४०१३८	६००००
१.१.१०.२१	सरकारी घर जग्गा विक्री	१३०६३	२००००
१.१.१०.२२	सरकारी सामान विक्री	८६७५	२५०००
१.१.१०.२३	अन्य विक्री	१८४००	१५०००
१.१.११.००	साँव फिर्ता	१०९३९२२	१००९७००
१.१.११.१०	वित्तीय प्रतिष्ठान	२५२०७०	१८००००
१.१.११.२०	ब्यापारीक प्रतिष्ठान	२०	१०००
१.१.११.३०	औद्योगिक प्रतिष्ठान	१५८८४२	१०००००
१.१.११.४०	सेवा मूलक प्रतिष्ठान	६७८८९३	७२८५००
१.१.११.५०	अन्य	४०९७	२००
१.१.१२.००	दातव्य तथा उपहार विविध आय	१६१४३	६३२६०
१.१.१२.१०	दातव्य तथा उपहार	५६	१५०
१.१.१२.२०	विविध आय	१६०८७	६३११०
गैर कर राजश्व जम्मा		६२२१११	९४५९२६२
राजश्व जम्मा		२७८९३०७८	३४३६४१३१

साधारण तथा विकास तर्फको व्यय स्थिति

अनुसूची ६

रु. हजारमा

अनुदान संख्या	विवरण	आ.व. २०५२/५३ को यथार्थ खर्च		आ.व. २०५३/५४ को संशोधित अनुमान	
		साधारण	विकास	साधारण	विकास
११	श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरवार	६४१६५	०	६९६४०	०
१२	राजपरिषद्	४५०३	०	५२१४	०
१३	संसद	७१०११	०	१०५९६०	०
१४	अदालत	१९४५५६	०	२२४५८०	०
१५	अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग	४९०१	०	५५५०	०
१६	महालेखा परिक्षकको विभाग	२४०४०	०	२७६२२	०
१७	लोक सेवा आयोग	२३०८८	०	३८६१०	०
१८	निर्वाचन आयोग	३५८८८	०	१८४६२५	०
१९	महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	३३२३०	०	३९९५९	०
२०	न्याय परिषद्	१०८२	०	१४५५	०
२५	प्रधानमन्त्रिको कार्यालय	४६८६	०	६०६३	०
२६	उप प्रधानमन्त्रीको कार्यालय	०	०	०	०
३०	मन्त्रिपरिषद्	२१५३९	०	२६८५७	०
३५	अर्थ मन्त्रालय	२१४९६०	२४०८२२	२५०१९५	२८६७८४
३६	आपूर्ति मन्त्रालय	३२८४	२३४७६६	३५१२	२२४५००
३७	आवास तथा भौतिक योजना मन्त्रालय	७५९६६	१३२७४०७	८७७५५	१४७३७४०
३८	उद्योग मन्त्रालय	१८२६०२	२५२४२०	२३०३९१	२३०५९८
३९	कानून तथा न्याय मन्त्रालय	७८५८	०	११६७५	०
४०	कृषि मन्त्रालय	७६४३९	१४२०९६३	८६६३७	१५१९५५४
४५	गृह मन्त्रालय	२२७८९११	२९२३	२६२९२८२	४१५६
४६	जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय	१३९१	११४८६	४१६५	२४५११
४७	जलश्रोत मन्त्रालय	११७०७०	२८६४३८०	११९३९९	२६३८५१७
४८	निर्माण तथा यातायात मन्त्रालय	१४७८१७	३८९२५७५	१६८४२१	४३६८०९५
४९	पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	८१८३७	२२५०१०८	१००२६७	९२०४९५
५०	परराष्ट्र मन्त्रालय	४४८६१२	०	५१७१८८	०
५५	भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	१९५६१३	२६७४९५	२०५२७९	३१४३९६
५६	महिला तथा सामाजिक कल्याण मन्त्रालय	३७३०४	०	४२८२५	१३५३१
५७	युवा, खेलकूद तथा संस्कृति मन्त्रालय	९४१२४	१४३६४६	९०५५३	१६०२११
५८	रक्षा मन्त्रालय	२१२७९२७	०	२४२४०४८	०
५९	वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालय	४८७५०८	३६५९७७	५२३५८८	३९२८९३
६०	वाणिज्य मन्त्रालय	१५३४८	२००००	१७३०१	९९०००
६१	विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	६६१६	०	१००७२	७१५५७
६५	शिक्षा मन्त्रालय	४३९४६७२	१६९८३७८	४९२४८०१	२१९६२३२
६६	सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	२८४७१	०	३२८७८	१४४०
६७	सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय	४३६५०१	५५४८३	५३००७६	३६९०१
६८	संसदीय व्यवस्था मन्त्रालय	१४८४	०	२८८४	०
६९	स्थानीय विकास मन्त्रालय	२३५९७	३३६५४३०	२६१०३	२९०२०३३
७०	स्वास्थ्य मन्त्रालय	८०८८५१	९१५४७६	९५६४३०	१७८६९६६
७१	श्रम मन्त्रालय	१००६८	७२५३४	११०१३	५८४२५
७२	राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	३९९००	२१७६०	४७४८३	२२५२६
८१	अर्थ मन्त्रालय - आन्तरिक ऋण भुक्तानी	३४११२३८	०	४१७३०६६	०
८२	अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (बहुपक्षीय)	२५४१६९७	०	२७१३८७२	०
८३	अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (द्विपक्षीय)	७६२५७४	०	७४४१६८	०
८६	अर्थ मन्त्रालय - लगानी वैदेशिक संस्थाहरु	१७३७५	०	१७०००	०
८७	अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्था	०	५२४६१६१	०	६५०९२०६
८८	अर्थ मन्त्रालय - लगानी अन्य	०	०	०	५३०३५
९५	अर्थ मन्त्रालय - विविध	२०८१५४६	३१०३४०	२२८२४६०	१३७५००
	जम्मा	२१५६१८५०	२४९८०५३०	२४७२०९२२	२६४४७२०२

आर्थिक वर्ष २०५४।५५ को सेवा र कार्यगत विवरण

साधारण खर्च

	विवरण	२०५४।५५ को व्यय अनुमान			पूँजीगत खर्च	कूल साधारण खर्चको प्रतिशत
		जम्मा बजेट	कर्मचारी खर्च	अन्य खर्च		
१	श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	७३४१०	०	७३४१०	०	०.२६
	श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	७३४१०	०	७३४१०	०	०.२६
२	संवैधानिक अंगहरु	५५११६०	३४४१३३	१६३६४५	४३३८२	१.९७
	संवैधानिक अंगहरु	५५११६०	३४४१३३	१६३६४५	४३३८२	१.९७
३	साधारण प्रशासन	४०८३३३४	३०९३३३२	८२६५९३	१६३४०९	१४.५९
	सामान्य प्रशासन	१२६२४६७	६५३०९४	५७७९३४	३१४३९	४.५१
	प्रहरी	२५२०९४६	२२१२१८८	१७७६०८	१३११५०	९.०१
	राजश्व तथा आर्थिक प्रशासन योजना	२६३६४५	१९७४०५	६५४२०	८२०	०.९४
		३६२७६	३०६४५	५६३१	०	०.१३
४	रक्षा	२६२८६०३	२०८३३३०	३७९५१८	१६५७५५	९.३९
	रक्षा	२६२८६०३	२०८३३३०	३७९५१८	१६५७५५	९.३९
५	सामाजिक सेवाहरु	६७९७५३२	११०१४४३	५६७१३६३	२४७२६	२४.२९
	शिक्षा	५४४५१०३	१२९५५६	५२९२५४९	२२९९८	१९.४६
	स्वास्थ्य	११२७४५६	८६५४९९	२६१५०२	४५५	४.०३
	खानेपानी	१२०१६	९०७५	२९४१	०	०.०४
	स्थानीय विकास	१५२०७	१२०२५	३१५७	२५	०.०५
	अन्य सामाजिक सेवाहरु	१९७७५०	८५२८८	१११२१४	१२४८	०.७१
६	आर्थिक सेवाहरु	२१३१२०७	१५४४३५१	४९००७७	९६७७९	७.६२
	कृषि	८३५३४	५७७००	२४१०९	१७२५	०.३०
	सिंचाई	१११६७१	९६४९०	१४१३६	१०४५	०.४०
	भूमिसुधार तथा नापी	२१९४८३	१७७०१२	३७११६	५३५५	०.७८
	वन	५५७३८२	५२१८४०	३५५३४	८	१.९९
	उद्योग	२२६७९८	३५८२९	१६६५१४	२४४५५	०.८१
	संचार	५८२९६९	४४७००९	९८८४०	३७१२०	२.०८
	यातायात	२६८५३८	१७१७२१	९५३२८	१४८९	०.९६
	विद्युत	११२८५	७११३	४१५६	१६	०.०४
	अन्य आर्थिक सेवाहरु	६९५४७	२९६३७	१४३४४	२५५६६	०.२५
७	ऋण भुक्तानी	८१६९७००	०	८१६९७००	०	२९.१९
	आन्तरिक ऋण भुक्तानी	४२०३२००	०	४२०३२००	०	१५.०२
	बाह्य ऋण भुक्तानी	३९६६५००	०	३९६६५००	०	१४.१७
८	विविध	३५४८५००	२६०००००	८५८५००	९००००	१२.६८
	विविध	३५४८५००	२६०००००	८५८५००	९००००	१२.६८
	कूल साधारण खर्च	२७९८३४४६	१०७६६५८९	१६६३२८०६	५८४०५१	१००

	विवरण	२०५४।५५ को व्यय अनुमान				कूल साधारण खर्च प्रतिशत
		जम्मा बजेट	कर्मचारी खर्च	अन्य खर्च	पूजीगत खर्च	
१	संवैधानिक अंगहरु	४५००	१५००	३०००	०	०.०१
	संवैधानिक अंगहरु	४५००	१५००	३०००	०	०.०१
२	साधारण प्रशासन	७७४२२	९१७६	१९१६०	४९०८६	०.२३
क	सामान्य प्रशासन	३०००	३९५	२६०५		०.०१
ख	प्रहरी	४९६५०	०	१५४९	४८१०१	०.१५
ग	योजना	२४७७२	८७८१	१५००६	९८५	०.०७
३	सामाजिक सेवाहरु	१२८०७८००	५६१०२८	२१०२२२९	१०१४४५४३	३७.६३
क	शिक्षा	२६५९४४६	११०८९४	१०२७९२०	१५२०६३२	७.८१
ख	स्वास्थ्य	२७१३६९६	१९८८५३	६९१०४७	१८२३७९६	७.९७
ग	खानेपानी	२२२४०६९	१७९६६०	५१६६०	१९९२७४९	६.५३
घ	स्थानीय विकास	४२३२४३९	६२०८१	२४६१७९	३९२४१७९	१२.४३
ड	अन्य सामाजिक सेवाहरु	९७८१५०	९५४०	८५४२३	८८३१८७	२.८७
अ	जनसंख्या तथा वातावरण	२५३१०	२०८०	२०७३०	२५००	०.०७
आ	महिला तथा समाज कल्याण	१६३२५	४५०	१२८७५	३०००	०.०५
इ	युवा, खेलकुद तथा।संस्कृति	६०२०८०	७४४	३६०४९	५६५२८७	१.७७
ई	आवास	३०१०२१	३९४६	१०९४८	२८६१२७	०.८८
उ	अन्य	३३४१४	२३२०	४८२१	२६२७३	०.१०
४	आर्थिक सेवाहरु	२०९२९१२६	८९८८२६	२५०९४८१	१७५२०८१९	६१.४९
क	कृषि	२३६२८२७	४०३७९६	१३६४९९८	५९४०३३३	६.९४
ख	सिंचाइं	३१५०८२९	९०७६६	११४५०९	२९४५५५४	९.२६
ग	भूमिसुधार तथा नापी	२४२४२९	६४११७	८४४३०	९३८८२	०.७१
घ	बन	५१५३८६	१२५२३९	५९५०४	३३०६४३	१.५१
ड	उद्योग	५८५२१४	१०२७६५	१५६८३६	३२५६१३	१.७२
च	संचार	८९९९८२	४८५७	६२१४५	८३२९८०	२.६४
छ	यातायात	५३५६०६५	४५४२७	१७४६९८	५१३५९४०	१५.७४
	सडक यातायात	४६६४३२३	२८३९८	१०७३४४	४५२८५८१	१३.७०
	हवाई यातायात	६९१७४२	१७०२९	६७३५४	६०७३५९	२.०३
ज	विद्युत	६९३३७६७	३०१९	१५९६२	६९१४७८६	२०.३७
झ	अन्य आर्थिक सेवाहरु	८८२६२७	५८८४०	४७६३९९	३४७३८८	२.५९
अ	पर्यटन	३१८५७५	१४५६४	८७७५१	२१६२६०	०.९४
आ	हावापानी	९६००३	१३११२	५९९२६	२२९६५	०.२८
इ	आपूर्ति	२२६०००	०	२२६०००	०	०.६६
ई	वाणिज्य	११६४०१	१५००	२६३७६	८८५२५	०.३४
उ	श्रम	६३६४८	२९६६४	१५८४६	१८१३८	०.१९
ऊ	अन्य	६२०००	०	६०५००	१५००	०.१८
५	विविध	२२००००	१२००००	१०००००	०	०.६५
	विविध	२२००००	१२००००	१०००००	०	०.६५
	कूल जम्मा	३४०३८८४८	१५९०५३०	४७३३८७०	२७७१४४४८	१००

खर्च रकमगत व्यय अनुमान
आर्थिक वर्ष २०५४।५५

रु. हजारमा

रकम नं	खर्च रकमको नाम	साधारण	विकास	जम्मा
	श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरवार	७३४१०	०	७३४१०
	श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरवार	७३४१०	०	७३४१०
	श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरवार	७३४१०	०	७३४१०
	चालु खर्च	२७३२५९८५	६३२४४००	३३६५०३८५
१	उपभोग खर्च	१०७६६५८९	१५९०५३०	१२३५७११९
१.०१	तलब	६३७९१०३	९६३५०४	७३४२६०७
१.०२	भत्ता	१४०४८७८	३२६००३	१७३०८८१
१.०३	भ्रमण खर्च तथा दैनिक भत्ता	२५७४९३	२७१२९१	५२८७८४
१.०४	पोशाक	३५९२८७	४८६५	३६४१५२
१.०५	दायान्त तथा आहार	१२८४४६३	२४५०७	१३०८९७०
१.०६	औषधि उपचार	२३१३६५	३६०	२३१७२५
१.०७	सेवा निवृत्त सुविधा	८५००००	०	८५००००
२	कार्यालय संचालन र सेवा खर्च	१५७०४९५	१७१८०९१	३२८८५०६
२.०१	धारा तथा विजुली	१४२८४९	१०५६२०	२४८४६९
२.०२	टेलिफोन ट्रंकल	९८००६	३५९६३	१३३९६९
२.०३	अन्य सेवा	१६८०९२	४९०५५४	६५८६४६
२.०४	भाडा	२१६०३७	६६३६८	२८२४०५
२.०५	मर्मत तथा सम्भार	२२६२०९	१७६३४२	४०२८५१
२.०६	कार्यालय सामान	८५७००	५५२५४	१४०९५४
२.०७	अरु माल सामानहरु	१२४१६२	१५२६४५	२७६८०७
२.०८	छपाई	११६५८६	८३५३०	२००११६
२.०९	पत्र-पत्रिका तथा पुस्तक	१६५३७	१७५०५	३४०४२
२.१०	इनधन सवारीको निमित्त	१११२४७	६८५७३	१७९८२०
२.११	इनधन अन्य प्रयोजनको निमित्त	५३३६५	२४२९६	७७६६१
२.१२	औषधि खरिद	१०७५४७	३९१६४८	४९९१९५
२.१३	विविध खर्च	१०४१५८	४९७९३	१५३९५१
३	अनुदान (चालु ट्रान्सफर)	६१२९८९६	२३४२०४०	८४७१९३६
३.०१	मूल्य अनुदान	०	८७५८००	८७५८००
३.०२	संचालन अनुदान	५४९४१४६	७१७४९८	६२११६४४
३.०२	अन्य अनुदान	६३५७५०	७४८७४२	१३८४४९२
४	उत्पादन खर्च	१६६६०५	३९२५५	२०५८६०
४.०१	उत्पादन सामग्री / सेवा	१६६६०५	३९२५५	२०५८६०
९	भैपरी आउने खर्च	३९०७००	६३४४८४	१०२५१८४
९.०१	भैपरी आउने	३९०७००	६३४४८४	१०२५१८४
१०	साँवा भुक्तानी	३८२६८००	०	३८२६८००
१०.०१	आन्तरिक ऋणको साँवा भुक्तानी	१३६१६००	०	१३६१६००
१०.०२	बाह्य ऋणको साँवा भुक्तानी	२४६५२००	०	२४६५२००
११	ब्याज भुक्तानी	४३४२९००	०	४३४२९००
११.०१	आन्तरिक ऋणको ब्याज भुक्तानी	२८४१६००	०	२८४१६००
११.०२	बाह्य ऋणको ब्याज भुक्तानी	१५०१३००	०	१५०१३००
१२	फिर्ता खर्च	१३२०००	०	१३२०००
१२.०१	फिर्ता खर्च	१३२०००	०	१३२०००

पूँजीगत खर्च		५८४०५१	२७७४४४८	२८२९८४९९
५	पूँजी ट्रान्सफर खर्च	४८३७५	१४३७६५	१९२१४०
५.०१	जरगा खरिद	२०८७५	१४३७५	१६४५९०
५.०२	भवन खरिद	२७५००	५०	२७५५०
६	पूँजी निर्माण	४८७५४६	१२४७२८७३	१२९६०४१९
६.०१	फर्निचर	२४४९९	६४७८८	८९२८७
६.०२	सवारी साधन	५९५३२	१५३९०४	२१३४३६
६.०३	मेशिनरी औजार	२११८७८	४८१२३४	६९३११२
६.०४	भवन निर्माण र पूँजीगत सुधार	१७८२३७	९८३९९९	११६२२३६
६.०५	सार्वजनिक निर्माण र पूँजीगत सुधार	१३४००	१०७८८९४८	१०८०२३४८
७	लगानी	२५४००	८८६००४३	८८८५४४३
७.०१	शेयर लगानी	२५४००	२१२७६९५	२१५३०९५
७.०२	ऋण लगानी	०	६७३२३४८	६७३२३४८
८	अनुदान (सब्सिडि)	२२७३०	६२३७७६७	६२६०४९७
८.०१	पूँजीगत अनुदान	२२७३०	६२३७७६७	६२६०४९७
कूल जम्मा		२७९८३४४६	३४०३८८४८	६२०२२९४